

het ondraaglijk besef

n i e u w s b r i e f v a n h e t f o n d s s u z a n d a n i e l

Neem me

zoals ik ben. Seropositief.

Je kan met me omgaan

of om me heen gaan.

Aan jou de keuze.

n u m m e r t w a a l f - d e c e m b e r 2 0 0 6

colofon

f o n d s s u z a n d a n i e l

'het ondraaglijk beseft' is de jaarlijkse nieuwsbrief van het
'het ondraaglijk beseft' est la lettre d'information annuelle du

fonds **suzan daniel**

homo/lesbisch archief en documentatiecentrum
archives et centre de documentation homo/lesbier

postbus / boîte postale 569 B-9000 Gent 1 / Gand 1
suzan.daniel@skynet.be / <http://www.fondssuzandaniel.be>
+32(0)9-223.63.74 (Anne) +32(0)9-223.58.79 (Bart)

Omslagillustratie: Solidariteitscampagne van Het Aidsteam, 1996.

Druk: Sint-Joris, Merendree.

Verantwoordelijke uitgever: Omar Van Hoeylandt, Kroonprinsstraat 29,
9031 Drongen

Het Fonds Suzan Daniel is een initiatief van Leen Charles, Denise De
Weerdt, Anne Ganzevoort, Bart Hellinck, Hans Soetaert en
Omar Van Hoeylandt.

Marc Van Overmeiren las de Franse teksten na.

David Chapman corrigeerde de Engelstalige samenvatting.

Enkel de auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdrage.

Fonds Suzan Daniel vzw verwerkt uw persoonsgegevens uitsluitend om u te informeren
omtrent haar werking. Wanneer u niet wenst dat wij u aanschrijven om u hieromtrent te infor-
meren, volstaat het ons dit te melden. Adressen worden onder geen beding doorgegeven.

De Wet verwerking persoonsgegevens kent u een recht van mededeling en verbetering toe.
Daartoe volstaat het contact op te nemen met het Fonds.

Het Fonds Suzan Daniel werkt samen met Amsab vzw (Instituut voor Sociale Geschiedenis),
KADOC (Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum), AVG (Archiefcentrum voor Vrou-
wengeschiedenis vzw) en RoSa (Rol en Samenleving vzw) en heeft de steun van het Liberaal
Archief vzw en het ADVN (Archief en Documentatiecentrum van het Vlaams-Nationalisme
vzw).

lidgeld / cotisation 12,50 EUR

steunend lid vanaf / membre de soutien à partir de 50,00 EUR

rekeningnummer / numéro de compte 068-2150156-81

IBAN: BE36 0682 1501 5681 - BIC: GKCCBEBB

leden ontvangen gratis de nieuwsbrief

les membres reçoivent gratuitement la lettre d'information

Vanuit de vaststelling dat er al veel verloren is gegaan en bekommerd
om wat dreigt te verdwijnen, kwamen eind 1995 drie mannen en drie
vrouwen samen.

Na een grondige voorbereiding werd op 8 mei 1996 de vzw Fonds Su-
zan Daniel, homo/lesbisch archief en documentatiecentrum, opgericht.
Deze pluralistische vereniging wil alle informatiedragers uit het homo/
lesbisch verleden en heden verzamelen, ordenen, inventariseren en ter
beschikking stellen van geïnteresseerden.

Daarnaast plant het Fonds ook allerlei activiteiten rond dit materiaal:
inrichten van tentoonstellingen, studie- en vormingscycli, publiceren van
studies, documenten, enz.

Om dit alles professioneel te verwezenlijken wordt in de praktijk sa-
mengewerkt met erkende archiefinstellingen. Ook zij achten dit thema
belangrijk en willen zich inzetten om er een extra aandachtspunt van te
maken.

Ayant constaté que beaucoup de documents se sont perdus déjà et
soucieux de ce qui risque de disparaître, trois hommes et trois femmes
se réunirent fin 1995. Le 8 mai 1996 l'asbl Fonds Suzan Daniel, archives
et centre de documentation homo/lesbien, fut fondé après de profonds
travaux préparatoires.

Cette association pluraliste se propose de rassembler, de ranger,
d'inventorier tous les documents et sources d'information du passé
homo/lesbien et de les mettre à la disposition du public intéressé. Le
Fonds prévoit aussi l'organisation d'activités diverses autour de ces
matériaux: des expositions, des cycles d'études et de formation, la publi-
cation des études, des documents, etc. La coopération dans la pratique
avec des Archives reconnues doit garantir une réalisation profession-
nelle de tous ces projets.

Deze nieuwsbrief kadert deels in het project 'Speuren naar (en) sporen
van 25 jaar aids in ons land', een gezamenlijk initiatief van het Fonds
Suzan Daniel en Sensoa.

Dit project werd mogelijk gemaakt door de financiële steun en/of
praktische medewerking van de Vlaamse overheid, de Stad Antwerpen,
het OCMW Antwerpen, 't Elzenveld, de Halebifederatie, Wel Jong Niet
Hetero, Het Roze Huis-Antwerpse Regenboogkoepel en Casa Rosa.

Met steun van de
Vlaamse overheid

Meer dan tien jaar geleden liep ik rond met de idee dat er dringend iets moest gebeuren voor het holebi-archiveren in dit land. Wat bezielde me? Ten eerste was ik me door m'n studie van de Franse filosoof Michel Foucault erg bewust van het belang van het archief. Het archief en het gebruik ervan is een centraal onderdeel van zijn zogenaamde 'genealogische werkwijze'. Ten tweede was er m'n inzet geweest voor de homojongerengroep Verkeerd Geparkeerd. Ik wilde niet dat het opgebouwde archief van de eerste vijf jaren (noch wat erna kwam) van de groep verloren zou gaan en vond dus dat het ergens terecht moest kunnen. Maar er was ook een derde element dat me dreef en dat ik - in goeie Foucaultiaanse zin - als ondraaglijk ervoer. Bob Carlier, die les gaf in seksuologie aan de toen nog Rijksuniversiteit Gent, viel op een dag eind 1990 plots dood in de Sleepstraat in Gent. Bob deed het niet te best met z'n familie en blijkbaar had hij een zolder vol met materiaal rond het thema homoseksualiteit. Dat verdween allemaal. De professor die de contacten tussen de universiteit en de familie regelde, maande alleen maar aan tot discretie en uitstel als het ging om vragen naar het veilig stellen van Bobs archief.

Uiteindelijk schreef ik een brief naar mensen waarvan ik dacht dat ze de idee om toch eens wat te gaan doen voor het holebi-archief in België wel genegen zouden zijn. Vijf van de zes personen die in het najaar van 1995 op die eerste bijeenkomst aanwezig waren, zijn nu nog altijd actief in het Fonds.

Ondertussen bestaat het Fonds Suzan Daniel tien jaar lang - de vzw werd in 1996 opgericht - en is er dus een plaats waar dit particuliere homoseksuele en lesbische materiaal terecht kan. Heel veel homoseksuele en lesbische bijdragen aan de cultuur in het algemeen worden inderdaad ook al elders bijgehouden. Ik denk aan de homoseksuele bijdragen aan de mode, de entertainment industry en wat nog meer. Maar zodra homoseksuelen weg van hun algemene cultuurbijdragen naar hun eigen navel gaan staren, lijkt niemand in dat materiaal geïnteresseerd te zijn. Ontwerpen voor balletkostuums worden evident bijgehouden, maar

wat met de dagboeken van de ontwerper die ook zijn seksleven bloot leggen? En dan hebben we het alleen nog maar over de zogenaamde 'belangrijke' mensen. Wie is geïnteresseerd in het privé-materiaal van de mindere beroemdheden en 'onbekenden'? Wij.

Na tien jaar roeien op vrijwilligerswerk is er ondertussen ook een grote nood aan een buitenboordmotor. Want het materiaal blijft binnen stromen en we hebben niet de middelen noch de krachten om alles te bolwerken zoals het hoort. We hebben nood aan betaalde professionele krachten. We zullen hiervoor een beroep doen op de overheid. Maar terzelfder tijd moeten we ook de optie en bijdrage van privékapitaal verder blijven overwegen. Het ziet er naar uit dat de archiveringsprojecten in Parijs en Berlijn gedeeltelijk ook die weg op willen gaan. Het overtuigen van de mensen met kapitaal van het nut en het belang van een holebi-archief is dan ook een van de grote uitdagingen. Ik hoop nog altijd dat er op een dag sprake kan zijn van de Stichting Fonds Suzan Daniel.

De overheid moet ook inzien dat de homo- en lesbo-emanipatie niet stopt bij het toekennen van gelijke huwelijksrechten en een weliswaar erg belangrijke antidiscriminatiewet. Het registreren van homoseksuele en lesbische cultuursporen - zodat wie dat wil, kan terugblikken - heeft ook steun nodig. Er moet eveneens onvoorwaardelijke steun komen voor onderzoek naar homoseksualiteit. Te veel wordt dit nog ervaren als een persoonlijk probleem waar men weliswaar even kan mee bezig blijven maar dat daarna wel verwerkt achter zich moet worden gelaten. Homoseksualiteit en lesbianisme zijn volwaardige onderzoeksobjecten op zich. Net als zoveel andere onderwerpen.

Vooraleer we zover zijn stel ik me tevreden met de kleine speldenprikjes. Onlangs kregen we via Geert Debeukelaere materiaal binnen van een tijdsgenoot van Bob Carlier, de Gentse stadsarcheoloog wijlen Patrick Raveschot. Ik denk dat Bob Carlier er blij om zou zijn geweest.

Hans Soetaert

het fonds in 2006

Dit jaar ging heel veel aandacht uit naar het aidsproject.

Het tiende werkjaar van het Fonds Suzan Daniel is voor onze vrijwillig(st)ers een uiterst zwaar en stresserend jaar gebleken. Vooral het aidsproject heeft heel wat van onze tijd en energie gevergd. Al was dat beslist niet het enige terrein waarop we actief zijn geweest.

a i d s p r o j e c t

Vorig jaar, tijdens het evaluatie- en planningsweekend van de Raad van Bestuur van het Fonds, zijn een aantal hiaten in onze collectie aangegeleid waarrond we de komende jaren extra inspanningen wilden leveren. Onder meer het aids-thema figureerde op die lijst. Een kwarteeuw geleden verschenen in de Amerikaanse media de allereerste berichten over die toen nog nieuwe, mysterieuze en dodelijke ziekte. Sindsdien is er heel wat gebeurd, is veel werk verricht. Maar ten gevolge van het stigma, angst, overluidens,... is het erfgoed van die strijd onvermijdelijk kwetsbaar.

Om op dit vlak een inhaalbeweging te ondernemen, en vooral ook sensibiliserend te werken, hebben het Fonds en Sensoa eind 2005 gezamenlijk een project rond 25 jaar strijd tegen aids uitgewerkt. In de loop van mei ontvingen we vervolgens de officiële mededeling dat Vlaams minister van Cultuur Bert Anciaux ons project had goedgekeurd. Op dat moment waren de voorbereidingen echter al enkele maanden aan de gang.

Dankzij de subsidie, aangevuld met extra sponsoring, kon dit ambitieuze project worden gerealiseerd. Archief- en documentatiemateriaal betreffende aids is geïnventariseerd. Prospectie naar dat erfgoed heeft geresulteerd in een aantal belangrijke nieuwe aanwinsten én in het lokaliseren van interessante archiefjes die (hopelijk) in de toekomst aan het Fonds Suzan Daniel zullen worden overgedragen. Op de vooravond van Wereld Aids Dag is een tentoonstelling over de voorbije kwarteeuw geopend, die in 2007 ook nog in een aantal andere steden te zien zal zijn. Terzelfder tijd verscheen een brochure met enerzijds een aanzet tot kroniek van de voorbije periode, en anderzijds enkele pakkende getuigenissen. En tot slot werden nog, door of met medewerking van een aantal instanties, een studiedag, een causerie, een filmvertoning én een discussie georganiseerd.

d i e n s t v e r l e n i n g e n p r o m o t i e

De inhoudelijk door het Fonds uitgewerkte tentoonstelling 'Toen holebi-senioren twintigers waren' heeft ook dit jaar haar reis voortgezet, en is in Brussel en Hasselt te zien geweest. Onze vormingsactiviteit over de allereerste TV-programma's over 'homofilie' (1966-1973) stond dan weer in Brussel en Leuven geprogrammeerd. En in Antwerpen en - opnieuw - in Brussel zijn we langsgeweest om een aantal holebiverenigingen te adviseren op het vlak van een correct archiefbeheer.

Daarnaast hebben we een aantal academici en buitenlandse collega's mogen ontvangen om hen heel concreet onze werking toe te lichten en een aantal stukken van onze collectie te tonen. Dat door ons beheerde archief- en documentatiemateriaal wordt trouwens hoe langer hoe meer gebruikt: het aantal consultaties is opnieuw licht gestegen.

Zoals steeds bemanden en bevrouwden we stands op de Belgian Lesbian and Gay Pride en de Lesbiënnedag. Onze tiende verjaardag was daarbij vanzelfsprekend een goed moment om met wat nieuw promotiemateriaal voor de propfen te komen: onze attractieve homoseksuele en lesbische prentkaarten vonden er alvast heel veel aftrek. In mei is eveneens onze helemaal vernieuwde website op het internet verschenen. Sindsdien hebben we wel al een hacker op bezoek gekregen, maar intussen is alles weer in orde.

Vanzelfsprekend investeerden we daarnaast heel wat tijd en energie in het zoeken van archief- en documentatiemateriaal, het ontsluiten van wat we reeds hebben binnengehaald, het schrijven van artikels voor deze nieuwsbrief, het beantwoorden van telefonische en schriftelijke vragen,...

En op deze plaats willen we nogmaals heel nadrukkelijk zowel de vereffenaars van Aksent op Roze als de familie van wijlen Tom Spruytte (zie Het Ondraaglijk Besef nr.10) bedanken, die ons het voorbije jaar op financieel vlak in belangrijke mate hebben geholpen.

BH

marie laga

Professor Marie Laga is één van de gezichten van het Instituut voor Tropische Geneeskunde (ITG). In 1982 zette ze er als pas afgestudeerd arts haar eerste stappen. Ongeveer tien jaar later nam ze de job van Peter Piot over toen hij op internationaal vlak de aidsbestrijding ging leiden. In het kader van ons aidsproject konden we meermaals op haar enthousiaste en gedreven medewerking rekenen. Hieronder het verslag van een boeiend gesprek met een bevoorrechte getuige van een kwarteeuw strijd tegen hiv/aids, zowel op nationaal als internationaal vlak.

de juiste plaats

"Het is altijd mijn drijfveer geweest om naar ontwikkelingslanden te trekken. Tijdens mijn opleiding geneeskunde aan de KULeuven heb ik zo een aantal maanden stage gelopen in Ranchi (India) en Katana (Kongo). En na die opleiding heb ik in 1982-1983 gedurende een half jaar een cursus tropische geneeskunde gevolgd in het ITG. Peter Piot was daar toen bezig met onderzoek naar hepatitis B en syfilis, en hij zocht studenten-vrijwilligers om tussen tien uur 's avonds en twee uur 's morgens homomannen aan te spreken in de Van Schoonhovenstraat in Antwerpen, en hen anonieme vragenlijsten te laten invullen. Dat waren mijn allereerste contacten met 'veldwerk'. En dat vond ik wel leuk: ik ben immers altijd geïnteresseerd geweest, niet in het vanzelfsprekende, maar in wat er daarnaast leeft. Een goede vriend in Genève had me vroeger al een paar keer meegenomen in het homomiliee daar, dus ik wist dat het bestond. Maar toch, dat was nieuw. Het Tropisch Instituut, en de sfeer die er hing, lag me wel. En dus had ik aan Peter gezegd: "Als je een job hebt, laat het dan maar weten." Dat bleek echter niet het geval, en dus ben ik in augustus 1983 voor Artsen Zonder Grenzen naar Burundi getrokken. Maar acht maanden later kreeg ik een bericht vanuit het ITG: er was een groot project in Kenia aan de gang en een van de medewerkers daar moest om persoonlijke redenen weg. En of ik geïnteresseerd was in die job, namelijk onderzoek naar geslachtsziekten in de sloppenwijken van Nairobi? Meteen heb ik toegezegd, want dat deed ik toch liever dan de ad hoc-missies van AZG. En dus ben ik naar daar vertrokken, en heb ik er bijna drie jaar gewoond. Dat was een stuk maatschappij dat je als toerist niet ziet. En niet het soort prostituees dat in de internationale hotels rondhangt, maar wel vrouwen die volledig gemarginaliseerd zijn, en in de meest schrijnende armoede voor een dollar door mannen worden misbruikt. In die periode begon men over hiv/aids te spreken. Een aantal ITG-onderzoekers, waaronder Peter Piot en Henri Taelman begonnen op te merken dat de Afrikanen die hier langskwamen symptomen vertoonden die heel sterk leken op wat er vanuit steden als San Francisco en New York werd signaleerd. Zij zijn dan begonnen met veldwerk in Kinshasa, en meteen werd ik ingeschakeld om te speuren naar evidenties dat hiv zich ook in Kenia aan het verspreiden was. Op dat moment was dat nog een heel groot taboe-onderwerp in Afrika.

Met Peter Piot, Bob Colebunders en Congolese collega's in de beginjaren van het projet SIDA, Kinshasa. (Foto ITG)

Vanaf 1985 hadden we dan de beschikking over een test. Ik zie ons daar nog staan: er was zo'n Amerikaanse collega die voor het eerst een hiv-test had. Aangezien we van die prostituees sowieso een heleboel bloedstalen hadden - omdat we die testten op syfilis - hebben we gewoon een aantal stalen getest. Meteen bleek 50% daarvan besmet. En zo ben ik dus bij het hiv/aids-onderzoek betrokken geraakt: niet als het gevolg van een strategische zet, maar omdat ik 'on the right place at the right moment' was.

Door de Afrika-connectie kreeg hiv/aids plots een heel andere dimensie. Dat was trouwens een van de zaken waarin het ITG zich internationaal heeft onderscheiden - net zoals trouwens de ploeg rond professor Clumeck van het Sint-Pietersziekenhuis in Brussel. Ik herinner me nog die controverse, al die discussies over heteroseksuele transmissie, en de Amerikanen die dat eerst niet wilden aanvaarden. Dat ging heel ver, hoor. Tot zelfs 'editors' van een groot wetenschappelijk tijdschrift die weigerden die publicaties te aanvaarden, want 'dat kan niet'. Ineens kon je die nieuwe ziekte niet meer in een aantal vakjes steken, bijvoorbeeld als een 'homoziekte'.

Maar ik denk dat niemand toen besepte... Nu is dat gemakkelijk om dat allemaal te zeggen, maar niemand besepte toen eigenlijk hoe erg dat zou worden. Dat is op alle vlakken totaal onderschat geworden. Slechts een handvol mensen had dat vrij vlug door. Tijdens de eerste internationale Aidsconferentie in Atlanta (1985) drong het bewustzijn omtrent aids in Afrika geleidelijk door. Kort daarna kregen we een Amerikaanse collega op bezoek in Nairobi. Toen ik hem afhaalde op de luchthaven, zie hij: "It's gonna be far worse than we think. You'll see." Ik zal die woorden nooit vergeten. Hij had dat al door. Maar de congressen van 1986 en 1987 lieten nog een ander geluid horen: "It's just a matter of a few years to develop a vaccine". En die voorspelling is duidelijk niet uitgekomen...

Foto van het eerste pioniers- interventieprogramma met vrouwelijke prostituees in Kinshasa 1988. (Foto ITG)

i n t e n s i e f

“Die drie jaar in Kenia waren heel boeiend. In het najaar van 1986 ben ik echter teruggekeerd naar Europa voor een jaar studie epidemiologie aan de London School of Hygiene and Tropical Medicine. En een jaar later ben ik in Antwerpen begonnen, onder meer voor het uitwerken van veldwerk bij prostituees in Kinshasa.

In die periode heb ik ook een paar jaar klinisch werk gedaan, en heb ik dus die eerste generatie seropositieven - en wat de Belgen betreft waren dat dus vooral homomannen - begeleid. De meesten zijn er intussen niet meer... Een aantal van hun verhalen zijn me bijgebleven. Want dat wist ik niet, of had ik nooit beseft: wat voor een dubbelleven zij toch bijna allemaal hebben geleid. Hoe die hebben afgezien onder die druk en dat stigma. Dat ze naar psychiaters waren gestuurd ‘om te veranderen’. Of die in het geheim homo waren, getrouwd met vrouw en kinderen, en niemand die dat wist. Ik was daar ongelooflijk van gepakt, ik vond dat zo onrechtvaardig. Gelukkig is er intussen al heel wat veranderd, zeker in een stad als Antwerpen.

In de confrontatie met die nieuwe, mysterieuze en dodelijke ziekte bevond ik mij sowieso in een geprivilegieerde situatie: het ITG was een ‘center of excellence’ in een land dat nog ongeveer niks over aids wist. Peter Piot had direct een netwerk uitgebouwd van mensen die in de eerste linies stonden. In die zin voelde ik me zelf niet onzeker omdat we hier zowat alles wisten wat er op dat moment in de wereld was gekend. En dan is er wel eens een keer paniek als je je prikt, maar voor de rest heb ik me eigenlijk zelf nooit angstig gevoeld.

Ten aanzien van de patiënten was de situatie minder eenvoudig. Dat was emotioneel geweldig moeilijk. Dat waren allemaal jonge mensen - leeftijdsgenoten van mij - die aan de andere kant van de tafel zaten. En toen kon je eigenlijk ongeveer niks doen. Ondersteuning bieden, dat wel, maar geen medicatie. Het meest confronterende vond ik een aantal gevallen... Ik kon het zijn geweest: jonge idealisten die in Afrika zijn gaan rondhangen, die daar werkten, eens seks hadden gehad en dan zo waren besmet. En toen stierf iedereen, hé.

Die stijgende sterfte, er daar niets aan kunnen doen... Niet zozeer omdat we niet wisten wat er aan de gang was, want eind jaren '80 wisten we dat al zeer goed. Bovendien werd het altijd maar erger en erger, het nieuws altijd maar slechter en slechter. In het begin dachten we dat maar 10% van de besmette personen aids zou ontwikkelen, maar uiteindelijk bleek dat zo'n manifest dodelijke ziekte te zijn. Dat was uitermate moeilijk. Bij onze equipe van (sociaal) verpleegkundigen en artsen van toen heb ik een aantal mensen totaal burn out gezien, die niet meer konden. Het waren ook allemaal jonge mensen, in de fleur van hun leven. Velen ook waarmee je je zelf vaak kon identificeren.

De jaren dat ik hier op de kliniek van het ITG werkte, dat wil zeggen in de tweede helft van de jaren '80, waren van de meest intensieve van mijn leven. Ik heb er ook heel mooie dingen beleefd, hoor. Ongelooflijk intense contacten met mensen. Maar terzelfder tijd heel confronterend, want ongeveer alle patiënten van toen zijn overleden. Enkel degenen die er toen doorgeglipt zijn, en die het volgehouden hebben tot dat die medicatie er was, leven nog.”

s c r u p u l e s

“Ik was nog jong, en werd geconfronteerd met patiënten die heel mondig waren en - zeker als het homomannen waren - zeer belezen. Zij kwamen soms af met informatie die ikzelf nog niet wist. Echt waar, ik vond dat heel stimulerend en aangenaam. Bovendien waren degenen die rond aids werkten - vaak zelf homo's - net mensen die daar een speciale interesse en voeling voor hadden.

In andere ziekenhuizen was de situatie echter niet altijd zo aangepast. Op dat vlak hebben we ongeveer alles meegemaakt: plaatsen waar men het eten zelfs niet wilde binnenbrengen, maar het gewoon aan de deur zetten; gynaecologen die ongevraagd zwangere vrouwen testten, dat achteraf niet durfden zeggen in het geval van een positieve hiv-test en de patiënt dan maar met een brief doorverwezen naar het ITG; enzovoort. En heel vaak ook artsen die erop los testten zonder toelating, en daar uiteindelijk geen gevolg aan gaven. Want het is inderdaad niet aangenaam iemand te moeten vertellen dat hij of zij seropositief is. Die patiënten komen hier dan langs, en weten niet waarom. En dan moet jij alles van in het begin uitleggen.

Uiteindelijk leer je echter op een voorzichtige en respectvolle manier met heel intieme aspecten van mensen om te gaan. We wisten toen immers nog niet zo goed wat de echte natuurlijke geschiedenis van die ziekte was, en dus moesten we wel bepaalde vragen stellen. Maar meestal was men absoluut niet zo happig om over dat intieme te praten, ook al vanuit de verwachting dat je daar een enorm oordeel over zou hebben. Ik heb het trouwens dikwijls zelf gedacht: indien ik nu eens aan de andere kant van die tafel zat, en al die vragen moest beantwoorden... Jongens, zeg. Maar als je dan goed uitlegt waarom je die vragen stelt, wat het belang ervan is, loopt dat wel los.

Ik herinner me nog die allereerste interviews. 'Kan je ongeveer proberen reconstrueren hoeveel partners je gehad hebt?' 'Hoe kan ik dat nu?' 'Dan misschien gedurende de laatste zes maanden? Of de voorbije maand?' Voor sommigen was dat echter al moeilijk voor de laatste maand. Die vorm van extreme promiscuïteit in anonieme settings, dat was voor mij wel nieuw. Maar ik ga daar zelf geen negatieve of positieve lading aan verbinden. Ik ben nogal tolerant: als het gebeurt onder volwassenen en er is respect voor mekaar en niemand wordt erdoor geschaad, dan... Het enige moment dat ik het moreel echt ontzettend moeilijk heb gehad, betrof iemand die besmet was en consequent zei dat hij op geen enkel moment veilige seks had. 'Er is iemand die geen scrupules heeft gehad en mij niet heeft verwittigd, en dus doe ik dat verder.' Daar zit je dan op te kijken. Die onmacht die je op dat moment voelt... En dan die discussie over hoe repressief men kan en mag zijn. Ik ben ervan overtuigd dat repressiviteit niet veel oplost, want daarmee drijf je mensen weg, met de kans dat je ze nooit meer terugziet. Maar toen had ik het toch echt wel moeilijk. Als je weet wat voor een individueel drama dat toch iedere keer weer is, elke infectie opnieuw, en zelfs met die antiretrovirale medicijnen, en dan zit er iemand voor je die totaal zonder scrupules kan zeggen: 'Ik ga naar een bar; zie daar een jonge gast; ik verwittig hem niet; ik zeg niks, ik gebruik niks; en als hij besmet geraakt, je m'en fous.' Dat was voor mij... een moreel probleem."

h e f t i g

"Aids is altijd een geweldig passioneel onderwerp geweest, en dat heeft goede en slechte kanten. Het was een nieuwe, dramatische, dodelijke ziekte bij jonge mensen die een aantal groepen trof, waaronder in het westen homomannen die net met hun emancipatie bezig waren. En daardoor heb je een geweldig activisme gekregen. Dat was enorm. Dat was nog nooit gezien. Je had congressen waar die activistengroepen zaten te roepen, eminente professoren onderbraken, en dergelijke. Dat is een goede zaak geweest, want daardoor zijn wetenschappers veel meer direct geconfronteerd geweest met de prioriteiten waarrond zij onderzoek dienden te doen, met de eis voor een snellere toegang tot bepaalde medicatie,... Maar een aantal aspecten ervan zijn beslist minder goed, want het passionele leidt niet altijd tot de juiste beslissingen op het vlak van de volksgezondheid. ACT UP is daarvan een sprekend voorbeeld: bij momenten hebben zij veel te extreme dingen gepusht. Vanaf het begin was er ook een gigantische competitie. Dat is altijd gezond, want dat doet de machine draaien, en hoe sneller die draait, hoe meer resultaten. Maar aanvankelijk ging die strijd gepaard met een emotionele competitie die contraproductief was. Daarbovenop kwam dan nog de sensatiezucht, met researchers die even in en uit Afrika vliegen, snel wat testjes doen en meteen publiceren in een groot tijdschrift. Er was ook direct enorm veel persaandacht. Soms lachen we daarmee: als je rond aids werkt, kom je veel meer op TV dan als je rond een andere ziekte actief bent.

Tot op de dag van vandaag blijft hiv/aids een 'heftig' thema. Zelfs nu: als nieuwe mensen naar de internationale aidsconferenties komen, verschieten ze. Dan is hun reactie: 'Julie aids mensen zijn zo heftig'. En dat is effectief zo. Ik heb dat trouwens graag. Maar soms is die emotionaliteit

In het kader van een bezoek van prinses Mathilde aan het ITG, 2000. (Foto ITG)

wel eens verkeerd gericht, namelijk op de verkeerde mensen.

In 1989-1990 heb ik immers een jaar verbleven in de Centers for Disease Control and Prevention, in Atlanta. Jim Curran, de grote baas ervan en pionier van de aidsbestrijding in Amerika, is echt iemand met het hart op de juiste plaats. Maar hij kwam, volgens mij volkomen onterecht, onder vuur te liggen van ACT UP. Zij startten een campagne tegen hem. Ze maakten een schietschijf met zijn gezicht. Ze jowden hem uit op een congres. Allemaal heel destructief.

Dat congres ging over aids bij vrouwen, en de vrouwen vonden dat ze niet genoeg aan bod kwamen, niet genoeg mochten meedoen aan studies, niet genoeg vermeld werden. Objectief gezien waren ze echter ook met veel minder: bij Amerikanen in de Verenigde Staten is het nu eenmaal eerder een homoprobleem. Als wat meer nuchtere Europeaan vonden wij dat wat overdreven. Maar Curran werd meteen gebrandmerkt: 'You're killing women!' Ik herinner me dat hij buiten kwam met tranen in de ogen. Hij had al 15 jaar het beste van zijn leven gegeven en kwam daar buiten met tranen in zijn ogen: 'Am I really killing women?' Ik vond dat zo erg. Zo zie je: soms gaat dat te ver en wordt er veel te scherp geschoten op het verkeerde doelwit.

Ook in eigen land hebben de aidsorganisaties zich soms wel eens van tegenstrever vergist, met hun onderlinge concurrentiestrijd. Allemaal heel menselijk en heel begrijpelijk, en we mogen dat beslist niet overroepen, maar het was wel spijtig. Ik zat echter te veel in het buitenland om dat volledig te kunnen inschatten. Wat wel duidelijk is, en gerust mag worden onderstreept, is dat ons land blij mag zijn met de pioniers die de verschillende groepen hebben opgericht. Zij hebben tegen de stroom op geroeid, tegen de algemene onverschilligheid. Zij hebben heel veel van hun persoonlijke energie gestoken in de strijd tegen hiv/aids. Dat was een geweldig persoonlijk engagement, met zoveel warmte...

Met de soa/hiv-unit van het ITG. (Foto ITG)

heteroseksuele doorbraak

“Uiteindelijk zijn twee verwachtingen van de jaren '80 niet bewaarheid: dat een vaccin slechts een kwestie van enkele jaren zou zijn enerzijds, en de heteroseksuele doorbraak van aids in het westen anderzijds. We vreesden echt dat het hier een veel algemenere epidemie zou worden. En daarin heeft men zich vergist, daar moeten we eerlijk in zijn. Het seksueel netwerk van de algemene bevolking hier is gelukkig onvoldoende gebleken om een dergelijke epidemie in stand te houden. Zoveel jaar terug beschikten we echter over te weinig goede gegevens omtrent het seksueel gedrag van Vlamingen. Al heeft men in andere westerse landen, waar die informatie wel beschikbaar was, ook de bal misgeslagen. Gemiddeld is er hier een ander seksueel gedrag dan in Afrika, waar het virus gemakkelijker kan verspringen van sociologische en van leeftijdscategorie.

Heeft men in ons land te lang het gevaar van een heteroseksuele doorbraak benadrukt, ook al wist men dat het er niet van zou komen? Dat is een heel moeilijke vraag, en een zeer moeilijke balans. Als ik met een journalist praat, wik ik altijd uitermate goed mijn woorden want hoe gaan zij mijn boodschap vertalen. Je krijgt anders heel snel een scenario waarbij er helemaal geen probleem meer zou zijn, dat hiv/aids helemaal van de radar verdwijnt. En dat is ook onjuist en verkeerd. Iedereen moet immers hiv/aids kennen en moet weten dat het risico niet onbestaande is. En zeker en vast jongeren die wat meer van partners wisselen. In die omstandigheden de juiste woorden vinden, is niet eenvoudig. Want het blijft een cumulatieve ziekte: eenmaal besmet, altijd besmet. En aangezien mensen met hiv/aids nu langer leven, groeit het 'reservoir'.”

doelgroepenbeleid

“Eind 1990 ben ik teruggekeerd uit Atlanta. Twee jaar later is Peter Piot naar Genève vertrokken, eerst voor korte periodes, en dan is hij er definitief gebleven. En zo heb ik zijn job overgenomen, en heb ik dus op relatief jonge leeftijd meer managementverantwoordelijkheid gekregen. En dat is verder geëvolueerd. Intussen houdt elk ITG-departement zich wel bezig met hiv/aids. Er is een grote klinische groep, als één van de aidsreferentiecentra van ons land. We houden ons bezig met het uitwerken van simpele modellen om zoveel mogelijk mensen in ontwikkelingslanden aan de levensnoodzakelijke anti-retrovirale geneesmiddelen te helpen. Daarnaast is er nog een grote groep laboranten. En verschillende medewerk(st)ers houden zich bezig met meer epidemiologisch en sociaal onderzoek, voornamelijk dan met een internationale focus. Zelf heb ik een hele tijd in de Raad van Bestuur van Het Aidsteam gezeteld, en sinds kort doe ik dat ook bij Sensoa. En daar pleit ik voor een radicaler doelgroepenbeleid. Dat is een discussie die al zoveel jaren meegaat. Maar na een kwarteeuw hebben we toch wel al geleerd dat dit kan zonder te stigmatiseren, en zonder de ruimere context uit het oog te verliezen. 70% van de nieuwe diagnoses bij Belgische mannen heeft betrekking op homoseksuelen. Je kan niet alles doen, dus ga dan daar waar het probleem zit. Je hoeft daar geen schuld aan te verbinden, maar noem een kat een kat. Het is mijn overtuiging dat er veel uitgesprokener, veel geëngageerder en veel intensiever moeten worden gewerkt met en naar homomannen. Het aantal nieuwe infecties stijgt. Dat zijn allemaal jonge gasten. Dat kan toch niet meer.

Ik weet natuurlijk goed genoeg dat dit niet zo simpel is, dat er een combinatie van factoren speelt en dat er geen magische oplossing voorhanden is. Maar ik mis toch een beetje het engagement en de passie van vroeger. Sensoa is nu een geoliede machine: veel beter georganiseerd dan vroeger, met een goed management en veel goede mensen. Maar voor mij blijft de organisatie soms te academisch. Al zeg ik er maar meteen te hunner verdediging bij dat ik vermoed dat het in elk land wel

hetzelfde is.”

v o g e l g r i e p

“Mag je de vergelijking maken met vogelgriep, en meer bepaald met de (snelle) manier waarop de overheid daarop heeft gereageerd? Natuurlijk, dat doen we allemaal. Sowieso gaat het echter om een totaal andere aandoening. En een heel andere interventie: mensen zijn nu eenmaal makkelijker ertoe te bewegen kiekens in een kot te steken... Dat ligt allemaal veel minder gevoelig. Onze samenleving heeft het moeilijk gehad met hiv/aids - hetgeen zich uitte in te weinig aandacht, ontkenning, een ontoereikend politiek leiderschap, enzovoort - omwille van de combinatie van gênante factoren. Bijvoorbeeld seksualiteit tout court, of homo-seksualiteit dat in het Vlaanderen van de jaren '80 toch nog wel een taboe was. Met aids kreeg je dus een ziekte die ten eerste via seks kon worden overgedragen, ten tweede allerlei 'rare' groepen trof waarmee de samenleving nog worstelde (homo's en hier in veel mindere mate drug-gebruikers, prostituees,...) en ten derde dodelijk was. De bijkomende link met promiscuïteit en 'perversiteiten' maakte dus dat hiv/aids geen neutraal onderwerp was.

Indien de ziekte zich vandaag pas voor het eerste zou manifesteren, zou er dus wellicht al beter op zijn gereageerd. Maar toch zou het nog altijd anders zijn dan vogelgriep. OK, je krijgt op televisie wel eens beelden te zien van een emotionele boer die zijn drie kiekens heeft afgeschoten. Maar dat is van een heel andere dimensie. Daarbij hoeft niemand een bepaalde ethische positie in te nemen. Terwijl het 'leadership' inzake aids is opgenomen door mensen die een beetje hun nek hebben uitgestoken. De aard van de aandoening is dus niet zonder belang.”

t e r u g b l i k

“Naast alle tragische aspecten van hiv/aids heeft de ziekte op maatschappelijk vlak onmiskenbaar een positief effect gehad op de situatie van homo's. Het kon niet meer worden genegeerd dat er homo's waren, er moest over worden gesproken. Het is een thema geworden. Dat is tenminste mijn perspectief, als hetero die daarnaar kijkt. Ik heb zeven jaar gestudeerd in Leuven. Dat is toch een universiteitsstad, en dus een omgeving met een zeker intellectueel klimaat. Wel, ik kende toen slechts een enkel lesbisch meisje. En dat was het. Op dat vlak is er enorm veel veranderd.

In het ITG geef ik elk jaar les aan internationale studenten. Daar benadruk ik het telkens opnieuw: als je rond aids werkt, is het essentieel dat je niet mag veroordelen. Zelfs al zijn er mensen met gedragingen die niet passen bij je eigen opvoeding en cultuur. Zo laat ik ook steeds een homoseksuele ITG-medewerker getuigen. Voor sommigen is dat een ware schok. Achteraf zijn er dan die je daarvoor bedanken. Anderen zijn

'carrément' vijandig: 'you are brainwashing us!'

Hiv/aids heeft verder een positieve invloed uitgeoefend inzake het communiceren met patiënten: dokters moesten moeilijk nieuws brengen, en veel praten met mondige mensen die dikwijls afkomstig waren uit groepen waarmee ze minder vertrouwd waren. Bovendien moest er over seks worden gepraat, wat veel dokters nog nooit hadden gedaan. Daarnaast is er vooruitgang geboekt op het vlak van een multidisciplinaire aanpak en het inschakelen van sociaal verpleegkundigen. Dat is een positieve spin-off van een weliswaar verschrikkelijke ziekte.

Patiënten hebben duidelijk inspraak gekregen, niet alleen in hoe ze met hun dokter communiceren maar ook inzake het beleid dat wordt gevoerd. Ik meen dat echt. Bijvoorbeeld in Ivoorkust waar ik een paar jaar geleden heb gewerkt. De voorraad medicijnen was uitgeput, en een tiental patiënten zijn dan maar in het bureau van de minister van Volksgezondheid gaan zitten. Zonder afspraak. Dat was nog nooit gezien. En dat is heel goed. Veel van die mondigheid, gecombineerd met een vorm van engagement en een coming out als seropositieven, hebben veel verschil gemaakt op het vlak van preventie en bij het voorkomen van stigmatiseren. Vroeger was dat veel moeilijker. Alhoewel er op de jongste Aids Memorial Day in Antwerpen toch weer een anonieme getuigenis werd gebracht. Echt waar, ik was daar ambetant van.

En laat voor de rest dit project rond 25 jaar strijd tegen aids vooral een speciaal eerbetoon zijn aan al die 'unsung heroes', al dan niet overleden. Aan de mensen met hiv/aids die hun coming out hebben gedaan op een moment dat zoiets nog moeilijk lag. Aan de pioniersacties in de vroege dagen, toen ongelooflijk werk is verricht. Dat waren beslist niet alleen de 'sterren' of de evidente namen. Dat waren mannen en vrouwen, homo's en hetero's.

En in dat kader mag het Tropisch Instituut gerust worden vermeld. Deze instelling heeft op wereldvlak immers een unieke rol gespeeld inzake het erkennen van de aidsproblematiek in Afrika, tegen de heersende trend in. Dat besef ik nu nog meer dan ooit. Het is ook niet voor niets dat Peter Piot intussen is opgeklimmen tot directeur van UNAIDS. Als klein landje hebben we toch een reputatie, door een unieke combinatie van gedrevenheid en inzichten, en een gezonde wisselwerking tussen militanten en de expertengroep van het ITG.”

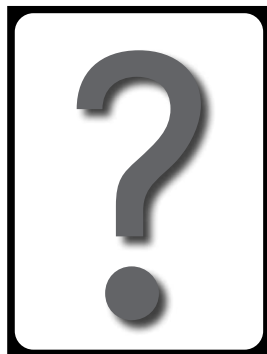
gezocht: foto's

Bart Hellinck

Op tien jaar tijd is het Fonds Suzan Daniel erin geslaagd een behoorlijke hoeveelheid homo/lesbisch erfgoed te verzamelen. Eén belangrijke categorie materiaal vindt echter uiterst moeilijk de weg naar ons, namelijk foto's. Bijvoorbeeld van de eerste 25 jaar van de homo- en lesbienbeweging zijn ons hoogstens een handvol foto's bekend! En hoe rijk het archief van de Halebifederatie ook is, om er foto's in te vinden moet je wel een vergrootglas bovenhalen. Terwijl foto's net zoveel te bieden (kunnen) hebben.

Bij het samenstellen van de tentoonstelling 'Toen holebisenioren twintigers waren' was dat gebrek aan sprekende, aantrekkelijke, historische beelden al duidelijk geworden. Ook bij de uitwerking van ons aidsproject heeft het voor problemen gezorgd: hoe een tentoonstelling samen te stellen als je eigenlijk niet over foto's van bijvoorbeeld de diverse pioniers beschikt?

Een gedeeltelijke verklaring voor dit hiaat zou kunnen zijn dat er geen foto's zijn gemaakt. Een groep als de Rooie Vlinder, mede dankzij de aanwezigheid van een huisfotograaf als Krist de Munter, heeft steeds oog gehad voor de beeldvorming en haar eigen herinnering. Bij andere groepen was (en is) die reflex er niet. Soms zelfs bewust. Bij de Aidstelefoon was er bijvoorbeeld een anonimiteitsregel voor de vrijwillig(st)ers, hetgeen onvermijdelijk de drempel verhoogde om foto's te maken, laat staan ze voor een publiek evenement te gebruiken. En uit vrees voor discriminatie was het bij The Foundation of De Witte Raven niet mogelijk om bijvoorbeeld in de hiv-cafés te fotograferen. Het is een argumentatie waarvoor we deels begrip kunnen opbrengen. Maar het gevolg hiervan is wel dat veel aan het oog wordt onttrokken, dat het beeld en herinneringen verdwijnen. Terwijl men met de quilts en de naamafroeping op

de Aids Memorial Day net de herinnering aan de ten gevolge van aids overleden mensen in leven wil houden...

Dat er geen foto's (of filmbeelden) zijn gemaakt, kan echter slechts een gedeeltelijke verklaring zijn. Want bijvoorbeeld in de circulaire van de Belgische Vereniging voor Seksuele Rechtsgelijkheid, een Antwerpse homogroep uit de tweede helft van de jaren '60, blijkt dat er filmavonden werden georganiseerd, waarop de filmpjes van hun uitstappen werden geprojecteerd. En het is weinig plausibel dat er in gelijk welke groep nooit eens een medewerk(st)er of een gewoon lid een fototoestel heeft meegebracht. (Om nog maar te zwijgen van het aantal fototoestellen of camera's die op een Belgian Lesbian and Gay Pride worden bovengeshaald.) Maar die foto's belanden blijkbaar nooit in het verenigingsarchief. En zijn bijgevolg heel moeilijk nog te traceren.

Dit jaar lieten we twee heel attractieve prentkaarten drukken ter promotie van onze werking: één met een oude cover van het tijdschrift 'Muscles' (1960) en één met de lesbische foto (Oostende, circa 1920) uit de collectie van Jan Carel Warffemius die op de cover van het vorige HOB-nummer te zien was. Beide kaarten vonden zowel op de Belgian Lesbian and Gay Pride als op de Lesbiennedag gretig aftrek. Indien we er met een tekstpamflet hadden gestaan, zouden we veel minder succes hebben gehad. Het illustreert treffend de kracht van het beeld.

Tot slot dus deze smeekbede aan alle al dan niet homo/lesbische professionele of gelegenhedenfotografen: fotografeer er a.u.b. op los! Maar vergeet tegelijk niet de historische waarde van uw werk. Laat toekomstige generaties dus een beeld na van personen, locaties, gebeurtenissen. (En als u dan toch bezig bent: help de archivarissen en historici door het registreren van de essentiële informatie over het wie-wat-waar-wanneer van uw foto's...)

Heel veel dank bij voorbaat.

michel vincineau

BH

En 1984 Michel Vincineau, professeur de droit international à l'ULB, s'est retrouvé à la une de l'actualité. A la suite d'une lettre anonyme le juge d'instruction Bellemans l'accusait, avec feu son ami Rudi Haenen, d'exploiter des maisons de débauche, c'est-à-dire les saunas Macho à Anvers et à Bruxelles. Pendant huit semaines ils furent gardés en détention préventive à la prison de Forest, où Vincineau se mit à écrire le livre 'La débauche en droit et le droit à la débauche'. Trois ans plus tard, après avoir passé par la Cour de Cassation, ils furent enfin acquittés. Michel Vincineau est aussi un des fondateurs d'Appel Homo Sida (AHS) - maintenant Aide Info Sida (AIS). Un quart de siècle ayant passé depuis l'apparition d'une maladie nouvelle, mortelle et mystérieuse, cela nous a semblé une bonne occasion pour lui céder la parole.

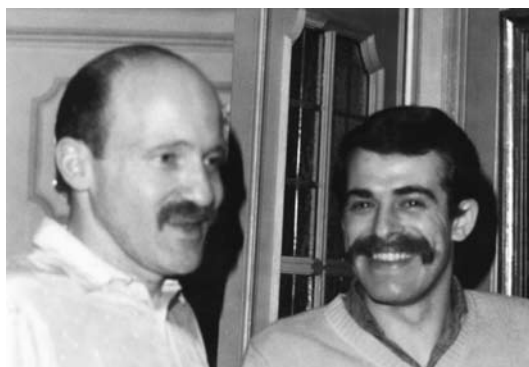
sortir du placard

"C'est probablement vers 1978 que j'ai approché le mouvement gai. Mais ça s'est fait progressivement: je n'ai pas de souvenir d'un événement particulier qui fasse qu'il y ait eu un avant et un après. Il a tout d'abord fallu que je sorte du placard, ce qui n'était pas aussi évident à l'époque que maintenant. C'est donc vers cette année-là que je me suis affirmé vis-à-vis du monde extérieur, et que j'ai commencé à collaborer avec diverses associations homosexuelles. C'est-à-dire que je travaillais avec certaines d'entre elles sur des sujets bien précis lorsque cela m'intéressait. Parce que à part d'AHS je n'ai jamais fait partie de structures: j'étais assez agacé par les rivalités et les querelles entre ces associations, qui me semblaient porter parfois sur des futilités et pas sur l'essentiel. Et joins à ça un certain souci de mon indépendance qui faisait que je n'ai jamais eu l'ambition de m'insérer vraiment dans les rouages quotidiens des associations.

A cette époque j'ai écrit un article dans la 'Revue de droit pénal et de criminologie', qui était très critique à l'égard de l'attitude de la Commission européenne des droits de l'homme sur des requêtes qui avaient été introduites par des homosexuels, notamment des homosexuels allemands. Ecrire un article pour défendre les droits des homosexuels, autrefois cela ne pouvait être fait que par un homosexuel: les hétérosexuels s'en foutaient ou en tout cas se disaient 'On va me prendre pour...' C'était ma façon de m'affirmer. Et c'est comme ça que je suis entré dans la vie active homosexuelle. D'ailleurs la Revue a mis longtemps à se décider à publier l'article, parce qu'il n'était pas très orthodoxe. Je crois qu'il a bien fallu deux ou trois ans."

art . 3 7 2 b i s

"A la fin des années '70 aussi j'ai écrit l'exposé des motifs de la proposition de loi abrogeant l'article 372bis du Code Pénal¹. Je suis allé trouver Ernest Glinne, député et ancien ministre socialiste, avec qui j'avais eu des relations auparavant à propos des ventes d'armes. Il savait que j'étais homosexuel par une amie commune. Je lui ai expliqué la problématique. Et il m'a répondu: 'Bon, rédigez-moi une proposition de loi, avec l'exposé des motifs. Je changerai ce que j'estimerai devoir changer.' Pourtant il n'a pas changé un mot: il l'a signée et il l'a déposée.

Michel Vincineau et Rudi Haenen. (Collection Michel Vincineau)

C'était très facile. Mais Ernest Glinne était quelqu'un qui avait une grande indépendance d'esprit - aujourd'hui encore d'ailleurs - et qui ne faisait pas partie de la frange sclérosée du PS. Un homme qui pouvait s'affirmer, et il n'hésitait pas lorsqu'il estimait quelque chose juste. Lui et moi, on était persuadé que cela pouvait aboutir à condition de se ménager des appuis dans différents partis politiques. Il ne fallait pas en faire une affaire de parti. Alors tous les deux nous avons pris des contacts... Cela ne faisait pas partie de mes préoccupations permanentes, mais j'y pensais régulièrement. Vous savez, ce qui n'était pas facile non plus à l'époque c'était de convaincre les homosexuels de porter le débat sur le plan politique. Beaucoup d'homosexuels vous répondaient: 'Mais enfin, la sexualité, ce n'est pas de la politique; c'est autre chose.' Il fallait les convaincre que c'était politique puisqu'il fallait passer par le parlement pour réformer la loi."

écran témoin

"Et puis il y a eu l'affirmation vis-à-vis du grand public en participant à l'émission 'Ecran témoin' consacrée à l'homosexualité, en mars '82. Il n'y avait plus moyen de se cacher. Pourtant je n'ai pratiquement rien dit dans cette émission. Tout d'abord j'étais tout débutant en matière de télévision et j'avais un trac épouvantable. Puis le journaliste a fait le tour des participants au débat, et quand il est arrivé devant moi, il a dit: 'Michel Vincineau, homosexuel'. Je ne m'y attendais pas du tout... J'ai ressenti ça tellement fort que certaines personnes ont remarqué que j'ai rougi.

Juste à côté de moi il y avait Léonard, maintenant le fameux évêque de Namur. Et cela m'a porté malheur. L'écrivain français Guy Hocquenghem participait aussi à l'émission. Il avait la facilité d'élocution des Français, et comme eux aussi l'impossibilité de s'introduire dans un débat un peu structuré. J'ai donc commencé à exposer la théorie de la séduction, mais Hocquenghem a cru que je reprenais cette théorie à mon compte et il m'a interrompu: 'Vous dites n'importe quoi'. Et devant cette agression, moi qui me trouvais pour la première fois dans un studio de télévision, j'ai été complètement paralysé. Le reste de l'émission je n'ai presque plus rien dit.

Je me rappelle qu'un de mes collègues m'a dit: 'Tiens, je ne savais pas

que tu étais homosexuel. Avant je croyais que les homosexuels étaient tous des salauds." Cela vous dit l'état de la connaissance du problème dans des milieux tout de même présumés évolués et intellectuels. Maintenant cela me fait sourire, mais à l'époque j'étais tout de même un peu atterré: 'Olala, où est-on?'"

m a c h o

"Le premier sauna Macho s'est ouvert à Anvers vers novembre 1979, dans une maison qui auparavant était un commissariat de police. Je suis arrivé là-dedans un peu par hasard. Un jour vient me trouver chez moi à Bruxelles un garçon qui s'appelait Wim Totté et qui avait été mon ami pendant deux ans. La relation s'était terminée mais nous avions gardé des liens. Il est mort en 1986. Il a été un des premiers à être éliminé par le sida..."

Wim vient donc chez moi: 'Je suis dans des ennuis. J'ai décidé de créer un sauna à l'image de ce qui se fait en Allemagne ou en Hollande. Mais il y a un gros problème, en ce sens que le troisième associé a dû se retirer sous la pression de ses parents. Nous sommes à quelques mois de l'ouverture et nous sommes étranglés financièrement. Est-ce que tu ne veux pas prêter l'argent qui serait nécessaire à cette entreprise?' Très spontanément, j'ai répondu: 'Ecoute, c'est un projet qui m'emballa parce que je trouve que ça manque en Belgique furieusement. Mais je ne veux pas te prêter de l'argent, parce que je n'aime pas le prêt d'argent entre amis; cela finit toujours mal. Pourtant je veux bien investir: prenez moi comme troisième associé et puis on verra comment cela tournera.' C'était en effet un projet auquel moi j'avais déjà pensé mais que je n'étais pas à même de mener seul parce que je n'avais pas les compétences nécessaires, tout simplement.

C'est comme ça que je suis entré là-dedans, et que j'ai connu le deuxième associé, Rudi Haenen, qui par la suite va devenir mon ami. Mais Wim et Rudi étaient des gens qui avaient des caractères et des mentalités aux antipodes l'une de l'autre. Et la guerre devait éclater un jour entre les deux. J'étais un peu pris entre deux feux. Finalement Wim a quitté l'entreprise.

Très vite on s'est aperçu que la création de ces établissements répondait à une demande du milieu homosexuel. C'était d'emblée un succès considérable, aussi bien à Anvers qu'à Bruxelles. Dans la capitale le Macho s'est ouvert en 1983. Il y avait énormément de Bruxellois qui venaient à Anvers et qui nous disaient: 'Il faudrait absolument l'équivalent à Bruxelles.' Le bâtiment rue du Marché au Charbon était prédestiné parce qu'un peu avant le Macho s'y trouvait un cabaret de travestis. Et le propriétaire était ravi de trouver un locataire parce que la maison était une ruine. Il y avait un toit et il y avait des murs, c'est tout. Dans cette énorme maison

il y avait un seul robinet. Et une prise de courant. Il a fallu tout tout faire, et quasiment reconstruire le rez-de-chaussée en tout cas - les étages on les a laissés vides pour plus tard. Nous n'étions pas audacieux, mais inconscients.

Tout cela n'aurait été possible sans Rudi. Il fallait son savoir-faire et son sens de la communication, toutes qualités que moi je n'avais pas. Et puis il fallait savoir comment tenir pareil établissement: j'étais incapable de servir un verre de bière. Les rôles étaient clairement partagés. Alors je suis toujours resté devant le comptoir.

L'atmosphère a toujours été beaucoup plus chaleureuse, notamment entre les clients et le personnel, à Anvers qu'à Bruxelles. Est-ce que ça tient à la mentalité différente des deux villes? Ou au fait que l'établissement de Bruxelles était plus grand, et qu'il y avait donc plus de monde? Je ne le sais pas. Mais il y avait en tout cas une intensité différente de relations.

À Anvers seulement on a organisé des événements: une soirée où on invitait un travesti ou un strip-teaseur, des tombolas avec comme premier prix un voyage à Londres ou même à New York, des expositions,... À une certaine époque, il y a même eu dans l'établissement un piano à queue blanc: tous les dimanches un gars venait qui jouait du piano pour l'ambiance. De telles choses étaient possibles à Anvers, mais pas à Bruxelles."

l a l u t t e j u d i c i a i r e

"Maintenant ce genre d'établissements n'a plus le caractère militant qu'il pouvait avoir il y a vingt ans. S'il n'y avait pas eu cet aspect je ne me serais jamais impliqué dans cette histoire. Vous savez, le secteur commercial gai créait vraiment des endroits de liberté pour des homosexuels. Des endroits de liberté qu'ils ne trouvaient pas ailleurs, sinon au sein d'une association mais tout le monde n'est pas disposé à y entrer. Et les saunas ajoutaient à cette liberté de s'affirmer une liberté de vivre sa sexualité, qui pour certains n'existait pas non plus ailleurs. Alors c'est pour ça que je dis qu'il y avait un aspect militant.

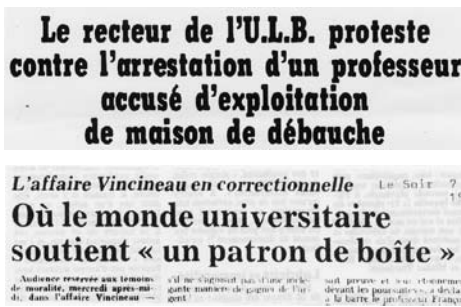
Remarquez que ceci était très contesté par l'extrême gauche qui disait que les tenanciers de pareils établissements étaient des capitalistes qui s'enrichissaient au détriment de la misère sexuelle des homosexuels. Bon, il est évident qu'il y avait dans ce milieu des gens qui ne pensaient qu'à l'argent que cela pouvait leur apporter. D'autres par contre - et on l'a vu par la suite avec la solidarité qui s'est créée à l'époque du sida - pouvaient être sensibles à d'autres préoccupations.

En 1984 nos deux saunas ont été fermés par la police, et Rudi et moi, nous avons fait deux mois de détention préventive. Rudi a vécu cette arrestation comme un drame épouvantable en se demandant pourquoi, comment,... et parfois en me disant: 'Michel, pourquoi tu ne m'avais pas averti?' Mais c'était pour moi aussi incroyable que pour lui. Simplement j'avais plus de conscience que lui que la justice est faillible, et peut à un certain moment faire n'importe quoi. Ce qui était le cas.

En tout cas le jugement du tribunal correctionnel de Bruxelles a repris notre thèse juridique sur la notion de débauche. Nous étions donc acquittés. Et nous avons aussitôt rouvert les saunas. Mais le parquet a interjeté appel de la décision, et puis il y a eu cet arrêt de la Cour

Quelques titres, parus en 1984-1985 dans 'La Lanterne', 'La Dernière Heure' et 'Le Soir'.

d'Appel de Bruxelles du 11 décembre 1985: 'si l'homosexualité n'est pas, en elle même, constitutive d'infraction, il n'en demeure pas moins qu'elle constitue une forme de dérèglement de la sexualité, par cela seul qu'elle méconnaît la finalité de l'existence de deux sexes différents, finalité dont l'abandon généralisé mènerait à l'extinction de l'espèce humaine'. Il en a résulté une nouvelle descente de police, vers le printemps 1986. Avec l'aide d'un ami nous avons pu filer en Hollande. Et nos avocats ont négocié notre rentrée avec le parquet, ce qui se faisait confidentiellement. On a pu rentrer en Belgique avec l'assurance qu'en tout cas on ne serait pas emprisonné de nouveau.

Quelques mois plus tard la Cour de Cassation a cassé l'arrêt de la Cour d'Appel de Bruxelles. Cette fois-ci nous n'avons pas rouvert les saunas. On a été prudent, quand même. Courageux mais pas téméraire. En attendant Rudi se trouvait complètement ruiné: il fallait continuer à payer les loyers d'Anvers et de Bruxelles, on n'était plus en ordre avec la TVA et les lois sociales du personnel,... Rudi a décidé de transformer son établissement bruxellois en discothèque, mais cela n'a jamais très bien marché. Enfin ça lui procurait une activité. Mais tout ça engloutissait des sommes vraiment très importantes. Je dois dire que l'arrêt de la Cour d'Appel de Liège est venu à point nommé, parce que je ne pouvais plus tenir plus longtemps financièrement. J'y avais englouti toutes les réserves que j'avais. On a rouvert aussitôt après l'arrêt, et à mon grand étonnement tous les anciens clients sont revenus en masse. Heureusement pour nous.

Bellemans a formulé pas mal d'accusations: exploitation des maisons de débauche, prostitution, la présence de mineurs et de la drogue, fraude fiscale,... Mais vous avez raison: il n'a jamais fait référence au sida. Et le juge de la Cour d'Appel de Bruxelles, qui nous était tellement hostile et qui était insultant, n'a pas émis d'objections de ce genre non plus. Pourtant dans ce contexte ils auraient pu estimer les saunas comme un danger pour la santé publique..."

s i d a

"Tout au début j'ai été en contact avec cette maladie sans le savoir parce qu'en 1982 est décédé un garçon que j'aimais beaucoup et qui avait été mon ami mais à une époque plus ancienne. J'étais très lié avec lui; nous avons beaucoup de complicité. Il a fait vraiment toute une série d'épisodes qui étaient des maladies opportunistes. Et il est mort quelques jours après avoir été emmené d'urgence à l'hôpital Erasme.

Même à cet hôpital universitaire personne n'a pu nous dire de quoi il était mort.

Indépendamment de cet épisode mon premier contact avec le sida a eu lieu pendant une excursion de Rudi et moi à Paris. Dans le train je trouvai sur la banquette le dernier numéro de Paris Match qui titrait en première page 'le cancer gai'. En feuilletant un peu les pages je vis vraiment des photos horribles - avant et après - montrant le visage d'un jeune homosexuel très beau en pleine santé et sur la page suivante le même atteint d'un cancer de Kaposi. Cela m'a donné un coup au coeur, et en même temps une angoisse. Mais on n'avait pas d'information.

Tout d'abord je n'adhérais pas à la notion de cancer gai. Mais en même temps je me sentais d'une certaine manière concerné ou menacé. Il ne faut pas oublier que la fin des années '70 et le début des années '80 étaient des années de grande explosion de la vie homosexuelle, de grande liberté dans les relations, de grand échangisme aussi dans les relations. Et j'ai pu en fait me sentir menacé à partir du moment où on a découvert et publié que la maladie s'attrapait par voie sexuelle.

Pourtant je ne me souviens pas avoir changé beaucoup mon mode de vie social pour cette raison. Ceci dit, j'avais une relation avec Rudi qui me donnait beaucoup de satisfaction et qui faisait que je n'allais pas trop papillonner à l'extérieur. J'avais quelqu'un dans ma vie qui comptait beaucoup. Je l'aimais beaucoup, et il m'aimait beaucoup aussi.

Il ne faut pas oublier non plus qu'au moment où la maladie a commencé à se propager, on n'avait pas encore le test de détection. On ne savait donc pas qui l'était et qui ne l'était pas. Dès que le test a été disponible Rudi et moi, on l'a fait et on s'est aperçu qu'il était séropositif et que moi je ne l'étais pas. C'est vraiment la loterie: tirer le bon ou le mauvais numéro, et voilà.

En fait le Macho de Bruxelles s'est ouvert vraiment au moment où on parlait de plus en plus de la maladie et où on savait qu'elle se propageait par voie sexuelle. Je me souviens que nous nous sommes posé la question: qu'est-ce qu'il fallait faire? Il a fallu se poser honnêtement la question: allons-nous en quelque sorte être des complices de la maladie? Moi, je ne le savais pas. Alors je suis allé voir quelques virologues, dont Lise Thiry. Et elle disait: 'Ecoute, de grâce, surtout ne fermez pas, surtout n'abandonnez pas; faites de la prévention. Parce que vous êtes les seuls endroits où on peut toucher directement le milieu homosexuel. Faites de la prévention mais faites-le de façon sérieuse.' Alors c'est ce que nous avons fait dans la mesure de nos moyens. Mais nous n'avons pas pu le faire longtemps parce que nous avons été fermés par la police, et puis nous avons connu deux ans de fermeture, de réouverture, de

fermeture,..."

a p p e l h o m o s i d a

"Au début, aussi bien dans les associations que dans les établissements, la première réaction a été la panique, ou la paralysie, parce que certains ont essayé de faire comme s'il n'y avait pas de problème. Mais cela n'est pas propre à la Belgique: c'est vrai de tous les milieux homosexuels européens. La preuve, c'est que pratiquement partout les associations de lutte contre le sida se sont créées en dehors des mouvements existants qui étaient paralysés. C'était une nouvelle 'génération', une nouvelle composante du mouvement homosexuel, qui s'est révélée à ce moment-là.

Il y avait en effet une ambiguïté: à la fois on luttait contre l'association homosexualité-sida, et en même temps il fallait bien reconnaître que dans les faits c'était comme ça. On avait beau nier, mais c'était la réalité: les milieux homosexuels étaient beaucoup plus atteints que les hétérosexuels qui vivaient dans l'illusion que cela n'allait jamais les atteindre et qui entretenaient d'ailleurs cette illusion pour se rassurer. Mais ici en Belgique on était quand même dans une situation un peu différente de celle de pas mal d'autres pays européens en ce sens qu'on avait une importante proportion de zâirois hétérosexuels parmi les gens atteints par le sida. Et dans mon souvenir, au début en tout cas, cela n'a jamais été mis en exergue par personne. Personnellement je ne l'ai appris que beaucoup plus tard. C'était un fait qui n'était pas connu en milieu homosexuel.

Pendant tout un temps il y avait au sein du milieu homosexuel un mouvement de stupeur qui faisait qu'on ne prenait pas de grosses initiatives. Alors je finissais par enrager. Il fallait absolument faire quelque chose, mais j'étais paralysé à cause de l'affaire du Macho. Je ne trouvais pas très habile d'intervenir publiquement en matière de sida en me disant: 'Ça va me tomber sur le râble et on va justement brandir le problème de la prévention'.

Une fois acquitté par le tribunal correctionnel (mai 1985), je me suis senti en quelque sorte blanchi aux yeux de l'opinion publique. Cela me donnait ma liberté, et à ce moment-là j'ai écrit une lettre au ministre de la Santé de la Communauté française. Déjà cette Communauté avait adopté ce qu'on appelait une politique ciblée, c'est-à-dire distinguant selon les milieux. Et j'avais constaté que rien n'était prévu pour les homosexuels. Alors j'ai écrit au ministre. A mon grand étonnement j'ai reçu une réponse, je crois dans les trois ou quatre jours de ma lettre, me convoquant au cabinet. J'y ai rencontré un médecin, membre du cabinet, qui m'a dit: 'Nous cherchons un répondant en milieu homosexuel. Si vous voulez vous en charger, on mettra des fonds à votre disposition.'

Fort de cet appui, et fort des fonds qu'on m'avait promis, j'ai essayé de réunir le maximum de gens, à titre individuel.

Je craignais pardessus tout d'être 'annexé' et embrigadé dans les querelles violentes qui opposaient les mouvements homosexuels les uns aux autres. La seule façon d'éviter ça était de créer une nouvelle association dans laquelle ils entreraient tous et qui resterait en dehors des associations traditionnelles. D'autant que, je le dis très honnêtement, j'étais un peu agacé par leur inertie jusqu'à ce moment-là. Je le dis sans cocorico, mais jusqu'au moment où j'ai pris des initiatives pour créer AHS, il ne se passait rien point de vue du sida en milieu homosexuel. J'ai contacté les diverses associations et puis j'ai demandé au professeur Clumeck de venir nous faire un exposé sur le sida à l'Institut de Sociologie (ULB). Alors Clumeck a exposé les choses, en disant aussi que pour sa part il était fort étonné de l'absence de réaction du milieu homosexuel devant une situation qui était tout de même préoccupante. Sur base de cet exposé j'ai pris la parole: 'Voilà, créons une association dans laquelle vous pourrez tous entrer à titre individuel'. Et ça s'est fait très vite et sans grandes difficultés. Très rapidement l'association s'est créée et a reçu illico une subvention du ministère de la Santé."

a i d e i n f o s i d a

"A peu près un an plus tard AHS est devenu AIS. Il faut savoir d'abord ce qu'on faisait au départ: un service de réponse téléphonique, une campagne d'information limitée au milieu homosexuel sur base de brochures, des petits gadgets (des portes-clefs avec notre numéro de téléphone, des bics,...). Très vite a commencé aussi l'aide aux séropositifs et aux sidéens. L'initiative de cette politique d'aide n'est pas née au sein d'AHS, mais fut prise par deux personnes qui étaient déjà elles-mêmes séropositives. Je connaissais très bien une d'entre elles, Bruno Mersch, qui est morte peu après d'ailleurs. Et je leur ai dit: 'Est-ce que vous ne viendriez pas vous joindre à nous? Ça vous permettra quand même d'être encadrés psychologiquement et d'avoir éventuellement à votre disposition un début d'infrastructure.'

Comme nous étions assez impérialistes - nous n'étions pas toujours satisfaits de ce qui se faisait ailleurs - très rapidement notre service téléphonique est devenu un service tout-public. On a constaté en fait qu'on devenait tout-public même sans l'avoir voulu. La question s'est posée aussi quant au service d'aide aux personnes malades ou séropositives: qu'allons-nous faire quand nous nous trouverons devant un hétérosexuel ou une prostituée? J'ai considéré qu'en nous limitant à la 'clientèle' homosexuelle nous finissions par reproduire à notre compte un schéma de discrimination. Alors je me suis dit: 'Tant pis, affichons la couleur, et soyons tout-public!' Et presque tous les associés ont été d'accord. Mais au départ ce changement d'appellation a été plus symbolique que reflétant une réalité. Parce qu'à ce moment-là on en était encore en milieu hétérosexuel au début de l'épidémie.

A la suite de cette décision la Communauté française nous a simplement

dit: 'Vous faites ce que vous voulez, mais il n'est pas question que nous vous subventionnions pour des activités autres que celles pour lesquelles nous avons une convention'. Mais nous estimions que la politique ciblée de la Communauté française ignorait le gros de la population qui n'était ni étranger, ni toxicomane, ni prostitué, ni homosexuel.

Une affiche...

Le grand public ne se sentait pas encore concerné, alors il fallait le sensibiliser.

AIS était un peu en pointe: dès l'origine nous avons pris comme exemple ce qui se faisait aux Etats-Unis sur la forme et sur le vocabulaire que nous utilisions dans nos brochures. Alors nous avons adopté un vocabulaire très vert: on appelait un chat un chat, on ne se dissimulait pas derrière des expressions latines qui n'auraient été comprises par personne. Un pompier, une pipe..., c'est ça le vocabulaire qu'on utilisait, et c'était le vocabulaire qui était compris. Cette façon de procéder n'a choqué personne aussi longtemps qu'elle était destinée au milieu homosexuel. Mais à partir du moment où nous avons fait des brochures pour un public un peu plus large, nous avons eu des remarques. Enfin, cela n'a jamais pris des proportions très violentes et cela ne nous a jamais empêchés de faire ce que nous avons envie de faire. D'une façon plus générale j'étais plutôt étonné de l'indifférence du grand public devant les choses qui étaient dites - dans un pays qui était quand même réputé pour être assez pudibond. C'est plutôt confortant quand même."

d é m i s s i o n

"J'ai assez brutalement démissionné de ma présidence d'AIS à une époque où j'ai eu une grande impression de ras-le-bol: l'association me prenait beaucoup de temps et en même temps j'avais chez moi mon ami dont la santé se dégradait. Un jour, c'était trop: il fallait choisir entre mon ami et AIS.

Après mon départ des conflits internes se sont développés, des conflits que moi je n'avais pas sentis venir lorsque j'étais président mais qui à mon avis devaient exister, et qui étaient probablement en partie liés à mon manque de disponibilité pour déléguer. Les administrateurs d'AIS m'ont demandé de revenir pour les aider notamment à essayer qu'on ne soit pas paralysé par des querelles intestines. Alors je suis revenu. Et les querelles ont continué. A ce moment-là je n'étais pas à la hauteur de la situation, et l'association s'est divisée en plusieurs associations. Je considère que ça s'est mal terminé en partie à cause de moi parce que je n'ai pas été ce qu'il aurait fallu que je sois, mais je plaide des circonstances atténuantes: j'avais toujours ce problème quotidien qui était la santé de

...et un dépliant d'Aide Info Sida.

mon ami.

Et puis j'ai complètement abandonné, j'ai tourné la page."

e f f e t s p s y c h o l o g i q u e s

"Notre emprisonnement... C'est un genre de mésaventures dont on ne se rétablit jamais. Lorsqu'on est emprisonné parce qu'on a commis un délit, on fait sa peine et puis on a payé sa dette à la société. Mais nous étions emprisonnés pour rien. Il y avait donc une gratuité qui ne pouvait manquer de laisser des traces. Ça s'est toujours traduit, et se traduira jusqu'à la fin de mes jours - et c'était vrai pour Rudi aussi - par un sentiment diffus d'insécurité. D'une certaine manière on ne peut pas s'empêcher de se dire: 'si un événement aussi gratuit a pu se produire une fois, pourquoi ne se reproduirait-il pas?'. Tout simplement une inquiétude. Une inquiétude qui ne m'empêche pas de dormir, mais c'est là, quelque part.

C'est pour ça que j'ai utilisé la citation de l'arrêt de la Cour d'Appel de Bruxelles dans la nécrologie de Rudi. Mais j'avais le malheur d'indiquer ma qualité de professeur à l'ULB dans ce faire-part. Cela a valu au recteur un déluge de lettres de protestation, de lettres d'insulte. Pourtant c'est quelque chose que je fais très rarement. Je crois que je l'ai fait parce que pour Rudi cela représentait quelque chose de très important. Ça le rassurait de quelque manière: le fait que je fasse partie de cet 'establishment'. Cela lui donnait un point d'ancrage.

Moi aussi, j'ai reçu quelques lettres d'insulte et quelques coups de téléphone d'injure à la suite de cette annonce, qui était peut-être un peu provocante, je l'admets. Mais est-ce que ça devait provoquer? Vous savez, je l'ai fait dans un moment de désespoir."

Bart Hellinck

de jongen is mooi

1 Dès 1965 l'article 372bis du Code Pénal fixait la majorité sexuelle à 18 ans pour des contacts homosexuels, tandis que les hétéros ne devaient attendre que l'âge de 16 ans. En 1985 le Parlement a abrogé cet article.

'Slapende jongen' van Ludovico Carracci.

Vrouwen zijn mooi, mannen zijn knap. Vrouwen beoordeel je op hun uiterlijk. Mannen krijgen andere kwalificaties: niet zozeer esthetische maar wel morele. Het is voor mannen tamelijk fout en gênant om andere mannen mooi te vinden, om hen dus, net als vrouwen, op hun uiterlijk te beoordelen. Het is, ondanks alle emancipatie, nog steeds een grens waarop je stoot. (In dit verband zijn de resultaten van het recente onderzoek van VUB-socioloog Marc Hooghe over de intolerantie van jongeren ten aanzien van holebi's op z'n minst zorgwekkend). Het feminisme, met haar terechte kritiek op de 'fallocratie' heeft het onvermogen aangeklaagd om vrouwen om andere redenen dan hun uiterlijkheid serieus te nemen. Ongetwijfeld is het nog steeds zo dat veel mensen zonder meer accepteren dat vrouwen worden behandeld als object, als een lijf met maar één doel: mannelijke belangstelling wekken. Maar dit alles is al zo vaak gezegd en geschreven, het lijkt op een uitgerafeld kleed, op koude soep.

Maar misschien is het sinds de feministische strijd moeilijker geworden om te erkennen dat ook mannen mooi zijn. Om hen net als vrouwen louter op hun uiterlijk te beoordelen niettegenstaande sommige mannen, gedurende een beperkte periode van hun leven, van een onthutsende, goddelijke schoonheid zijn. Zelfs in die mate dat vrouwen met hun lijf als lustobject om de aandacht van mannen en/of vrouwen te trekken, voorbestemd zijn in dat opzicht te falen, en wel omdat jongens daar veel beter in zijn.

Jongens zijn maar heel korte tijd jongens. Ze moeten oud genoeg zijn om seksueel geprikkeld te kunnen worden, maar nog niet zo oud dat ze zich al moeten scheren. Hun wangen glad, hun lichaam onbehaard, een hoofd met weelderige haardos, heldere blik, platte buik. Die mooie tijd is in een vloek en een zucht voorbij. Maar wij hoeven onze ogen maar op te slaan naar afbeeldingen van jongens die overal om ons heen te vinden zijn: kunst in al zijn uitingsvormen is waarschijnlijk het meest vruchtbare medium om de onweerstaanbaar vluchtige charme van de jongensjaren voor de vernietigende tand des tijd te behoeden. Over jongens in de kunst en over Eros, de weggevalen schakel tussen kind, mannelijkheid én vrouwelijkheid, wil ik het hebben.

Het is eigenlijk slecht nieuws voor mannen dat in het dagelijkse leven de verfijnde bevalligheid van jongens vaak al is verdwenen voor we het naar waarde kunnen schatten.

Dat merk je aan de doorgaans krampachtige pogingen van sommige mannen om hun jongenstijd te verlengen tot ver over de twintig. Dat is niet nieuw. Hoewel de vijftientwintig allang gepasseerd, portretteerden Titiaan, Rafaël, Anthonie van Dyck etc... zich liefst als jongens, slank, mooi met lang weelderig haar, altijd gladgeschoren. Hun indolente houding en hooghartige uitdrukking doen in niets onder voor het 'catwalk lopen' van hedendaagse mannequins. Het heeft er alle schijn van dat jongens net zo ijdel waren als meisjes en evenveel tijd peinzend voor de spiegel doorbrachten.

'De jongen, de jongen is mooi' staat op een antieke Griekse drinkbeker. Kunstenaars, zowel hetero's als homo's, hebben dat altijd geweten. Heel wat Griekse en Romeinse liefdespoëzie geschreven door mannen ging over genoten liefde met jongens en vrouwen. De alomtegenwoordigheid van jongensfiguren in het oude Griekenland duidt op een toentertijd universeel plezier en genot in hun zichtbaarheid. De jonge Spartaanse prins Hyacintus was zo bekoorlijk dat mannen een leven lang de heteroseksualiteit vaarwel zeiden om met hem de liefde te bedrijven.

En Shakespeare beschrijft -niet zonder plezier- Prince Hal (Prins Harry Monmouth), zoon van Henry IV, als een 'watervlugge roekeloze' prins van Wales, de 'lieve snaak', het 'tere lammetje' wiens 'kin nog niet van veren is voorzien', die zijn jongensjaren doorbrengt in 'schade en schande', bij voorkeur in het gezelschap van 'galante knapen met een gouden hart'.

De 'Zegevierende Liefde' van Carravaggio wordt zelden anders gezien dan een visuele handreiking aan de homoseksuele pedofilie... De 'Slapende Cupido' van Michelangelo, en Cagnacci's 'Slapende Christus' als jonge jongen, een uiterst zeldzaam tafereel, is oogverblindend mooi...

Op een oktoberavond in 1871 werd de Rue de Buchi in Parijs opgeschrikt door kreten van verontwaardiging. Hoog onder de dakrand van een appartementsgebouw stond een jongen zich langzaam uit te kleden en wierp zijn kleren over de dakpannen. Arthur Rimbaud, nauwelijks zeventien, stond poedelnaakt in de rode lucht van Parijs, omlijst door een mansardedak.

De compromisloze wijze waarop Egon Schiele zijn visie op erotiek verbeeldde, onder meer in 'Tante en neef': de omarming van de jongen suggereert dat hij meer wil dan louter moederlijke betrokkenheid.

De honderdduizenden (toeristen) die 'De bron der geknielden' van Georges Minne in hartje Gent fotografeerden, moeten toch ook getroffen zijn door de erotische uitstraling van dit monument evenzo door de schoonheid en kwetsbaarheid van deze jongens.

We kunnen eindeloos doorgaan. Er heeft zich op het terrein van uitbeelding van de fysieke schoonheid van jongens door de eeuwen heen zo'n

enorme expansie voorgedaan in alle domeinen van de kunst; zelfs een beperking tot de topfiguren in de Westerse cultuur (andere, niet-Westerse culturen hebben op z'n minst een even rijke traditie) is onbegonnen werk

Ook vrouwen zijn zich steeds bewust geweest van hun mateloze schoonheid en het genot dat jongens hen verschaffen. De erotische belangstelling voor jongens door meisjes, vrouwen en mannen werd door de heersende cultuur genegeerd. Jongenslichamen waren publiek, zedigheid werd van hen niet verlangd.

De tendens om jongens af te beelden heeft nooit opgehouden te bestaan en bestaat - gelukkig - nog steeds. Zelf toen het vrouwelijk naakt eind achttiende, begin negentiende eeuw eerst schoorvoetend, daarna overweldigend, de toonaangevende musea en galeries binnendrong, werden jongens vaker naakt afgebeeld dan enig ander figuur.

Maar als de vrouwen uiteindelijk hun strijd om toelating tot de klassen modeltekenen hebben gewonnen, een volwaardige kunstopleiding volgen en zelf ook naakten schilderen, verdwijnt stilaan het jonge mannelijke naakt als belichaming van de ideale schoonheid nagenoeg uit de conventionele iconografie.

Later, wanneer kunstenaars stukjes lint voor de penis van een jongen schilderen, zijn lendenen bedekten met doekjes of bladeren, temperden ze de publieke verrukking met hun schuldgevoelens. Mannelijkheid en zinnelijkheid sijpelden stilaan weg. De jongen als onderwerp moest steeds meer plaats ruimen voor het meisje - de vrouw als onderwerp.

Moeders en vaders zijn zich altijd en zonder twijfel bewust van de jongensachtigheid van hun zoontjes. Meisjesachtige manieren van hun jongens worden meestal verklaard als heel oppervlakkig en maar tijdelijk. Hun mannelijkheid daarentegen is, daar zijn ze zeker van, diepgevoerd, bijna instinctmatig.

Anderen zullen weliswaar aanvoeren dat zowel mannelijkheid als vrouwelijkheid oppervlakkig is, cultureel bepaald of zelfs arbitrair opgelegd, en dat zowel jongens als meisjes meer androgyn zijn dan het eindproduct man of vrouw. Maar het zijn tenslotte man en vrouw die onderwerp zijn van genderstudies; de jongen komt vrijwel niet voor in verschillende beschrijvingen van mannelijkheid in wording, waarin hij meestal als een incomplete man wordt neergezet, en waarin niets op het vermoeden wijst dat de voltooide man wel een incomplete uitgave van de jongen zou kunnen zijn. Want als de jongen vleugels krijgt en Eros of Jongensgod wordt genoemd, is hij de lust zelve.

Aan het eind van de twintigste eeuw heeft de schuldbewuste paniek rond pedofilie de criminalisering van elk besef dat jongens hun verlangens en hun charmes hebben, voltooid.

En gezien de hardnekkigheid waarmee de jongensjaren slechts als

'Padvindes van de Krim' (1934), van Alexander Dejneka.

voorbereidende fase in de ontwikkeling van de man wordt beschouwd, is de archetypische jongen ten dode opgeschreven. Hij wordt symbolisch geveld aan de vooravond van de volwassenheid: Adonis door de slagrand van een wild zwijn doorboord, Sebastiaan doorzeefd met pijlen. In

alle oorlogen zijn meer jongens gesneuveld dan mannen. En zelfs als aids geen werpspies was, met vaste hand op hun keel gericht, worden jongens nog altijd vernietigd omdat de beschaving weinig aan hen heeft. Het (bedrijfs)leven vraagt om eendimensionale mannen, niet om polymorfe jongens.

In iedere West-Europese stad staan nog wel de reusachtige billboards met verleidelijke foto's, meer dan levensgroot, van ravissante jongens. Naakt bovenlijf, zittend op een bank met knieën uit elkaar en armen gespreid. De gulf van de spijkerbroek open - net ver genoeg - om de naam van de designers te onthullen die in de band van hun onderbroeken zijn geweven. Jongens zó uit Pasolini's films weggeplukt.

En op het recente Filmfestival in Gent kon je (zonder schroom) '4:30' van Royston Tan bekijken, een film over een onwaarschijnlijk mooie vriendschap tussen de elfjarige Xioa Wu en een dertigjarige geheimzinnige kamerhuurder. Een film over "een bizarre liefde" schreef een recensent.

Werkelijk bizar is dat de naakte jongen genaamd Eros nog altijd hoog op zijn zuil prijkt ook al prijzen ver beneden hem schandknappen hun treurige waar aan. Waar jongens ooit werden beschouwd als 'gemaakt voor de liefde en geliefd door allen' worden ze nu alleen aantrekkelijk bevonden door mensen met een 'afwijking'. Alle anderen wendden hun blik af.

Omar Van Hoeylandt

b r o n n e n

GREER Germaine, *The Boy*, London, Thames & Hudson, 2003.

IN HET PANHUIS Erwin en POTTHOFF Herbert, *St. Sebastian oder die schwule Kunst* zu leiden: Ausstellung im Centrum Schwule Geschichte, Köln, Centrum Schwule Geschichte, 1999.

LUCIE-SMITH Edward, *Adam: het mannelijk naakt in de kunst*, Hedel, Libro, 1998.

ROWSE A.L., *Homoseksuelen in de geschiedenis: over ambivalentie in maatschappij, literatuur en beeldende kunst*, Amsterdam, De Arbeiderspers, 1984.

SMALLS James, *Homosexuality in art*, New York, Parkstone Press, 2003.

elvire/willy de bruyn: een aanzet tot verder onderzoek

“Zij hield haar leed maar voor iedereen verborgen
Haar droef bestaan daar was niets aan te doen
En zij werkte met moed voor haar bestaan te zorgen
Wierd zij heldin en wereldkampioen
Op zekeren dag welaan kwam zij van vrouw tot man.”

Zo luidt het refrein van een marktlied over de Vlaamse wielerkampioene Elvire/Willy De Bruyn dat in ‘Het ondraaglijk besef’ van december 2004 verscheen.

d e r e p o r t e r

Te Lebbeke tegen Aalst werd in 1914 het gezin De Bruyn verrijkt met een kindje dat in de burgerlijke stand is ingeschreven met de voornaam Elvira. 23 jaar later werd die naam officieel veranderd in Willy. Onder-tussen hadden moeder en vader De Bruyn, die wellicht zielsverheugd waren met de geboorte van een meisje, een echte hel meegemaakt. Om nog niet te spreken over de vertwijfeling en wanhoop waarmee de jonge vrouw zelf had geleefd.

Toen een reporter van het dagblad ‘De Dag’ in 1937 op bezoek ging bij moeder De Bruyn was dit niet omdat hij een interview wilde over een nieuwe wielertriomf van dochter Elvire, maar om haar aan het woord te laten over haar leven met een transseksueel kind. De reporter, die schreef onder de schuilnaam ‘Argus’, schilderde vol medelijden een portret van een “gekruisigde” moeder die twintig jaar lang in angst had verkeerd omdat haar kind “niet was zoals het behoorde te zijn”. Hij schreef over “de zware, dramatische momenten die dit schoone jonge, parelende leven zijn komen bedreigen”.

Het was allerminst zijn bedoeling een sensatieartikel te schrijven. Argus had zich tot taak gesteld de lezers een spiegel voor te houden van stil leed, van het te pletter lopen tegen vooroordelen, van de weigering van verantwoordelijkheden, en van valse schaamte “die vooral in kleine plaatsjes zulke vernietigende rol kan spelen”. Hij wilde vertellen hoe de moeilijke metamorfose van een jonge mens die vocht voor een nieuw leven tot stand was gekomen.¹

h e t v e r h a a l v a n e l v i r e

Volgens het verhaal van Elvire zelf werd zij “in het primitieve nestje” waar ze geboren was “na een korte gedachtewisseling” ingeschreven als iemand van het vrouwelijke geslacht. Zij ging eerst op school bij kloosterzusters, en leerde vrij gemakkelijk. Ze had een gloeiende hekel aan handwerken, naaien en breien, maar voelde zich in haar element tijdens de zeldzame gymnastische oefeningen. In opstellen was ze bij de eersten wat er volgens haar op wees dat zij “een verbeelding had die men niet licht vinden kan bij meisjes”.

Toen zij acht jaar oud was, deden haar ouders haar op pensionaat in de onmiddellijke omgeving van Aalst. Zij namen haar er vlug weg, omdat zij ondervoed was: ze had niet genoeg aan het dagelijkse menu dat voor meisjes geconcipeerd was. Bovendien gedroeg zij zich veel woester dan

de andere meisjes.

Op haar plechtige communie stak Elvire een kop uit boven haar medeleerlingen. Maar ook de meeste jongens reikten nauwelijks tot aan haar schouders. In lopen, fietsen en vechten zette ze alle jongens van het dorp in de schaduw.

Toen ze veertien werd, de “kritische ouderdom zoowel voor jongens als voor meisjes”, wist ze nog niet “welke stormen er boven mijn hoofd loskwamen”. (...) “Mijn borstkas ging open. Ik groeide uit in de breedte”.

d e c r i s i s

De fysische veranderingen en verschillende gedragspatronen deden bij Elvire het vermoeden ontstaan dat ze “niet was als een ander meisje”. Wie weet had zij ook al opmerkingen in die richting gehoord? Ze veronderstelde dat er een vergissing bij de burgerlijke stand was gebeurd.² Zij sprak met niemand over haar vermoeden dat er misschien meer aan de hand was. Ze sonderde zich af en ontweek het gezelschap van jeugdvriendjes. Ze werd hypochondrisch en voelde zich diep ongelukkig. ‘s Nachts liep ze rond in velden en bossen terwijl “de dolste fantasieën in mijn hoofd rondspookten”. En ze begon te vrezen dat niet alleen uiterlijk waarneembare veranderingen haar verschillend maakten. Zo diep was haar ontreddering dat ze zelfmoord overwoog. Alleen haar geloof hield haar tegen.

In de jaren 1928 tot 1933 was Elvire van school af, en werkte een tijdje in een sigarettenfabriek in Brussel. Acht uur per dag stond ze er aan een ingewikkelde machine, bracht ladingen sigaretten weg, en stak banderollen in de machine: “kortom ik lag aan de ketting”. Ze hield het een jaar vol en hielp daarna haar ouders die een café openhielden waar de zetel van een sportclub gevestigd was.

Om te begrijpen wat er met haar aan de hand was, ging ze in haar eentje op zoek naar voorlichting in allerlei lectuur die haar toestand eventueel zou kunnen verklaren. Opdat haar ouders niet zouden weten waar ze mee bezig was, sloot ze zich ‘s nachts op in haar kamer. De hints die ze in haar getuigenis geeft, wijzen op lectuur over antropologische en mythologische gegevens: ze zocht in verhalen over de “zeden en gewoonten van verre en primitieve volkeren”. Zo ontdekte ze dat bij de Sjamanen of toverstammen in het noorden van Siberië het geslacht

van opperhoofden onduidelijk zou zijn. En zij bestudeerde uittreksels uit een boek van Bergh-Müller over de amazonen.

Toen vond ze meer specifieke inlichtingen over de geschiedenis van personen die zich verkleedden als iemand van het andere geslacht. In de 14e eeuw zou een sardineverkoopster, Rose François, hebben geleefd die naar de monding van de Bidassoa vluchtte en er man werd. Ene Camille Ruisseau zou tot aan haar veertigste als man geleefd hebben en bleek bij haar overlijden een vrouw te zijn. In het leger van Napoleon dienden vrouwelijke soldaten die tweeslachtig waren. En ze zag een afbeelding van het beeld van de hermafrodiet in Parijs.

Elvire was er nu van overtuigd dat ze zelf een hermafrodiet was. Maar dit besef bracht haar geen stap dichterbij naar iets waaraan ze haar eigen bevindingen zou kunnen toetsen, laat staan zichzelf beter begrijpen.

d e w i e l e r k a m p i o e n e

Ondertussen zocht ze een beroep waarin ze met haar gestalte en de haar toegeschreven mannelijke eigenschappen zou kunnen functioneren. Ze was goed in sport en wielrennen leek haar geschikt. De aanwezigheid van de sportclub in het café van haar ouders dreef haar naar de wielersport.

In 1932 schreef ze zich in voor het seizoen dameskoersen. In haar eerste wedstrijd in Geldenaken, 30 ronden rijden over een afstand van 75 km, klopte ze in de sprint de toenmalige wielerkampioene Rosa Calluy. Op het kampioenschap voor dames won ze weer van Calluy, met één lengte voorsprong.

Te Gilly reed ze samen met een junior wielrenner mee in een gemengde ploegenkoers. De jonge renner viel en kon bij de volgende aflossing niet meer opkomen. Elvire reed dan maar alleen verder en eindigde met niet minder dan drie ronden voorsprong op de andere ploegen.

Ze vroeg zich af of de prestaties van sommige schitterende sportvrouwen soms voortvloeiden uit een anomalie in de lichaamsbouw. Anderen merkten het ook op. Onder het publiek werd gefluisterd, geïnsinueerd en zelfs gegrinnikt. Na afloop van de koers trof ze haar moeder wenend aan, zozegd uit vreugde. Elvire schreeuwde tegen de vrouw dat ze wel wist hoe over haar gedacht werd. Het luchtte haar op en ze besloot zichzelf te helpen: "Ik wist wat ik wist sedert mijn eigen prestaties in het wielrennen. Weinig anderen wisten het."

Maar wielrennen was nu eenmaal haar bestaan. 1934 werd het beste jaar van haar loopbaan: ze was twintig en nam deel aan het wereldkampioenschap dames in het Josaphatpark in Schaarbeek. Ze won er in de sprint tegen bekende cracks in die discipline; onder meer tegen de Nederlanders Mien Van Bree en Rie Van Algen, de Française Eliane

Cover van 'De Dag', met het allereerste artikel van de reeks.

Robin en de Duitse Anna Ludwig.

Die overwinningen begonnen bitter te smaken. Ze kreeg het gevoel een bedrieger te zijn en te zullen worden betrapt. "Ik had in dat Wereldkampioenschap kunnen wegvloeden waar en zoals ik gewild had. Op dat ogenblik was ik een volslagen man. Waarom het toen niet gezegd? (...) Niet omdat ik het tegenover mijn eigen geweten niet kon goedpraten, en aan degenen die opmerkingen zouden maken, veroorloofde ik mij bij voorbaat te antwoorden: dat ik niemand rekenschap verschuldigd ben, want van toen af werd het leven mij om zo te zeggen onuitstaanbaar." Ze begon haar eigen koersen te saboteren: "Ik arrangeerde (...). Ik wilde geen overwinningen meer die mij niet toekwamen. Doch ik moest leven en eten."

Elvire begon te rijden met minder overtuiging. Als ze won, voelde ze zich een volslagen man, maar ze beleefde er geen genoegen meer aan. In 1935 reed ze nog het kampioenschap van België voor dames. Daarna regelde ze haar wedstrijden zo dat ze niet meer als eerste eindigde. Op het toppunt van haar roem werd ze twistziek en onuitstaanbaar. In de winter van 1936 sloot ze zich op in haar kamer met lectuur van een heel ander genre dan de boeken die ze voorheen las. Zij was tot het inzicht gekomen dat haar probleem fysiologisch was: "Ik had me dikwijls afgevraagd of de wonderbaarlijke prestaties van sommige sportvrouwen niet moeten verklaard worden door anomalie in de lichaamsbouw, anomalie die ik zelf kende, en de hemel weet hoeveel keer geweest heb". En: "Mag men het een individu aanwrijven dat hij het slachtoffer geworden is van de onvolkomenheid der geneeskunde en de geslachtskundige wetenschap?"

h y p o t h e s e n

Wie of wat heeft het inzicht wakker gemaakt? Waar vond ze de wetenschappelijke lectuur?

Ze “leest er de stof op na van den beroemden Duitschen dokter Kossmann. Ik wist dat bij de ‘homo sapiens’ de lichamelijke aanleg oorspronkelijk tweeslachtig was. Het sloeg me bijna met gekheid”, vertelde ze aan Argus. Ze wist dat de kort daarvoor gestorven dokter Magnus Hirschfeld, toen hij nog in Berlijn doceerde, ineens drie gevallen van zogenaamde tweeslachtigheid in zijn praktijk kreeg.³ Ze vond houvast bij die gevallen.

Vervolgens haalde ze aan dat “kort nadat in Duitsland in het nieuwe burgerlijke wetboek de vroeger bestaande wettelijke bepalingen omtrent de tweeslachtige menselijke wezens geschrapt waren geworden, professor Garré van Koningsberg een zonderling geval publiceerde waarin mannelijk en vrouwelijk kiemweefsel terzelfdertijd aanwezig was”. Ze wist ook dat “men bij levende personen het grondig onderzoek niet op tijd kan doorvoeren en daaruit vloeit voort, dat men eerst later weet waaraan zich te houden, nl. een duidelijke, ontegensprekelijke verwisseling”. Gewapend met deze argumenten nam ze een besluit. “De onvolgongenheid der geneeskunde is de oorsprong geweest van al mijn leed: de geneeskunde moet mij maar behandelen”.

Weer zinspeelde ze erop dat niet alleen haar lengte en brede borstkas, maar ook andere fysieke kenmerken erop duiden dat ze geen vrouw was. Ze piekerde over een voor haar zeer waardevolle theorie: de vrij algemene veronderstelling dat vrouwen baardloos zijn omdat bij primitieve volkeren dergelijke vrouwen als schoonheidsideaal beschouwd werden, en door mannen uitgekozen werden voor de instandhouding van het ras. Volgens Kossmann, vertelde ze, werd dit een schoonheidsideaal nadat baardloosheid eerst een geslachtskenmerk was geworden. Waarop ze zich de vraag stelde: wat dan met “die andere soms zeer gecompliceerde geslachtskenmerken?”

Elvire voelde zich nu fysisch een man, maar ze onderkende bij zichzelf ook psychologisch allerlei “mannelijke” instincten. Ze kon bij zichzelf geen spoor van aangeboren vrouwelijke “vreesachtigheid” ontdekken: ze was strijdlustig. Ze wilde “een beschermer” zijn, en eiste een soort van blinde gehoorzaamheid van haar omgeving.

Deze passages in het interview doen veel vragen oprijzen. Wie is dokter Kossmann? Hoe kende Elvire de theorieën van die man die gevallen van hermafroditisme onderzocht? Heeft ze Hirschfeld gelezen? Wie is Garré van Koningsberg.⁴ Heeft ze die professoren ontmoet, of er alleen maar over gelezen? En kende ze dan zo goed vreemde talen, en de Latijnse

biologische terminologie? Waar heeft ze die lectuur gevonden? In boekhandels? In bibliotheken; zo ja welke?

Ik heb een hypothetisch antwoord samengesteld dat ik hier voorleg zonder enige waarborg van echtheid. Maar het had mogelijk kunnen zijn. Elvire is geboren in 1914 en werd dus meerderjarig in 1935. Als volwassene kon ze bepaalde lectuur krijgen. Aangezien ze geen universitair was, moest ze dus haar heil zoeken in openbare of volksbibliotheken. Gesteld dat ze in Gent ging zoeken, waar kon ze dan terecht? Vermoedelijk niet in een bibliotheek van het Davidsfonds. Van de catalogus van de Vrijzinnige Werkmansbibliotheek - Boekerij nr. 1, in het lokaal ‘Ons Huis’, is een exemplaar van 1908 aanwezig in Amsab-ISG. Een steekproef in die catalogus levert een aantal bekende biologische en andere wetenschappelijke werken over seksuologie op in het Nederlands.⁵ Men zal er echter opmerken dat de door Elvire geciteerde namen er nauwelijks in voorkomen en dat er geen zekerheid is of het wel die auteurs betreft.

e e n m o g e l i j k e o p l o s - s i n g i n 1 9 3 6

Die definitieve stap zette ze nadat in de pers over de uitslagen van de Olympische Spelen te Berlijn berichten verschenen over de Tsjechoslowaakse Zedna Koubskova, meermaals kampioene in rennen, hoogspringen en verspringen. In 1934 had zij een record voor vrouwen op de 800 meter gelopen. Haar indrukwekkende spierkracht had bij de dokters het vermoeden gewekt dat ze een hermafrodit was. Koubskova had lang hardnekkig geweigerd om zich te laten onderzoeken. Uiteindelijk werd de tweeslachtigheid toch vastgesteld. Ze liet zich heelkundig behandelen en werd omgebouwd tot Zdenek Koubek.

Het bericht verscheen in het Amerikaanse ‘Time Magazine’ (“Change of Sex”, 24 augustus 1936) dat een interview afnam van Koubek na de operatie. Hij was toen met de pakketboot ‘Ile de France’ op weg naar Manhattan voor een cabaretoptreden.

Heeft Elvire hierover gelezen in de pers? Is het daarna dat ze zonder de “minste schaamte” en “met een zekere driestheid” zich geneeskundig liet onderzoeken en zelf een geneeskundige behandeling eiste?

Er kan een andere mogelijke verklaring zijn. Zou het niet kunnen dat

de reporter van 'De Dag' naar aanleiding van de Olympische Spelen in 1936 contact opnam met het gezin De Bruyne, Elvire gedurende dit jaar heeft begeleid en heeft gewacht om de volledige reportage te publiceren tot de geslachtsverandering uiteindelijk een feit was? Hij publiceert terzelfder tijd met zijn eerste verslag over "Het nieuwe leven" in april 1937 een klein artikel over andere sportvrouwen die van geslacht waren veranderd: "Nu we het geval van Elvire De Bruyn aan onze lezers bekend maken".⁶ In de inleiding van de Elvire-reportage schrijft hij over zijn aanvankelijke aarzeling om dit delicate onderwerp aan te pakken. Argus weet dan dat de hermafrodit of het tweeslachtige wezen in de Oudheid vereerd werd als een superwezen, en hij somt de lectuur op die Elvire eveneens vermeldt. "Wij kenden de Zonnegoden, zoo deze van het oude Egypte als die der Inkas en Azteken, die in één beeld verenigd de kenmerken van man en vrouw droegen. (...) Het was ons sedert lang bekend dat eigenlijke tweeslachtigheid in de volle zin van het woord niet bestond". Hij wilde de stof "zeer wetenschappelijk behandelen, en er dan alleen de diep menselijke ondergrond van naar voren brengen". Kan het zijn dat Argus de wetenschappelijke werken waarnaar Elvire verwijst, heeft gelezen, er met haar heeft over gesproken en ze eventueel heeft uitgeleend? Het artikel wekt de indruk dat hij haar heeft begeleid om van vrouw tot man te worden.

In 1937 kreeg Elvire uiteindelijk een dokterscertificaat dat alle twijfel uitsloot. Maar voor de griffier van de rechtbank was één doktersattest niet voldoende. Bij een andere dokter kreeg ze een tweede bewijs. Daarna riep ze de hulp in van een advocaat om haar te helpen in de doolhof van de procedure.

Ondertussen wilde Elvire haar ouders steunen die al heel wat hadden uitgegeven. In de anonimiteit van de grootstad zocht ze werk. Eerst vervalste ze haar identiteitskaart. Onder de naam Willy De Bruyn kreeg ze een job als bordenwasser in een Brussels hotel, tot de kok haar herkende als Elvire De Bruyn. En dus kreeg ze moeilijkheden met haar pensioenkaart. Vrouwen mochten immers niet tewerkgesteld worden in hotelkeukens. Vervolgens kon ze beginnen als brooduitvoerder bij een bakker, maar kreeg er dezelfde moeilijkheden met de pensioenkaart. De

historie herhaalde zich nogmaals toen ze werkte als magazijnier in een houtzaak.

Dan maar geprobeerd als liftjongen in een groot Brussels warenhuis. Toen zich daar opnieuw de moeilijkheid met haar identiteit voordeed, kreeg ze de raad 'lift-vrouw' te worden. Ondertussen verdiende Elvire ook nog wat met koersen. Het voltrekken van alle formaliteiten en geneeskundige behandelingen, inclusief de opzoekingen van advocaten en rechters, nam uiteindelijk een jaar in beslag. Pas dan kwam het blad voor de dag met Argus' reportage, nadat Elvire "op de eerste zonnige dag van het jaar, bij ons aan huis kwam, zielsgelukkig, de tranen in de oogen van aandoening", in haar nieuwe identiteit van Willy De Bruyn. Willy voelde zich goed, stevig en gezond en wilde zijn droom van wielrenner waarmaken. Er waren trouwens al enkele contracten binnengekomen.

Hoe het verder met hem is verlopen, is voorlopig nog onduidelijk.

Denise De Weerd

- 1 Artikelenreeks in 'De Dag - onafhankelijk dagblad' van 24 tot 28 april 1937: 'Het Nieuwe Leven. Hoe ik van vrouw man werd. Herinneringen uit mijn leven, door Elvire/Willy De Bruyn, gewezen wereldkampioene-wielrenster, opgeteekend door Argus'. Deze krant verscheen voor het eerst in 1934, in tabloid vorm en met veel illustraties. In tegenstelling tot wat de ondertitel liet uitschijnen, was het blad uitgesproken Vlaamsgezind. (DE BENS (Els). De pers in België. Tielt, Lannoo, 2001, p.40.) Alle citaten komen uit deze artikelenreeks. Met dank aan Michel Vermote.
- 2 In antwoord op een brief aan het Stadsbestuur van Aalst, met de vraag naar een uittreksel van de geboorteakte van Elvire/Willy De Bruyn, antwoordde het Gemeentebestuur van Lebbeke me op 19 september 2006 dat in de geboorteakten van Lebbeke, Denderbelle en Wieze in de periode 1911 tot 1920 geen gegevens zijn gevonden.
- 3 Magnus Hirschfeld, pionier van het transgenderonderzoek, overleed in 1935.
- 4 Over Kossmann en Garré vond ik geen gegevens.
- 5 De bibliotheek bezat een aantal werken in het Nederlands of in Nederlandse vertaling van seksuologische studies, zoals onder meer GOBEE (C.). Pathologische studien, deel I; DARWIN (Charles). Het ontstaan der soorten en de natuurlijke teeltkeus. De afstamming van de mens en de sexuele teeltkeus; HEGAR (A.). De geslachtsdrift; VON KRAFFT-EBING (R.). Leerboek der zielsziekten van het geslachtsleven; GROENVELD (S.W.). Wetenschap op sexueel gebied; MOLL (A.). Leerboek der gerechtelijke geneeskunde voor geneesheeren en rechtskundigen.
- 6 "Grillen van moeder natuur. Vrouwen die in mannen veranderden", De Dag, 24 april 1937, p. 5.

homoseksualiteit in het leger in de 19de eeuw

In het vorige nummer van deze nieuwsbrief verscheen een bijdrage over de homoseksuele subcultuur in Brussel in de 19de eeuw. De licentiaatsverhandeling van Nicolas Chartier, uitgewerkt op basis van de archieven van het gerechtelijk arrondissement Brussel, had hieromtrent immers heel wat informatie opgeleverd.

Het voorbije academiejaar heeft Pieter Maly een gelijkaardige oefening gemaakt, maar hij heeft zich gebogen over de dossiers van de Antwerpse Krijgsraad. Aangezien het leger sowieso hoofdzakelijk recruteerde onder jonge, ongehuwde mannen en mannelijkheid in die omgeving centraal stond, ging de auteur er vanuit dat het leger een bepaalde aantrekkingskracht kon hebben uitgeoefend op mannen die zich aangetrokken voelden tot andere mannen. Het leger was zich hiervan trouwens bewust: homoseksualiteit werd er gezien als een mogelijk gevaar voor de krijgstuicht en de hiërarchie. Terwijl homoseksualiteit volgens het gewone strafwetboek niet strafbaar was, voorzag men in een militaire context wel verschillende procedures die erop van toepassing konden zijn, met gevangenisstraffen, degradatie, overplaatsing, wegzending, tuchtstraffen, corvees en dergelijke tot gevolg.

14 dossiers

In de praktijk heeft Maly alle bewaarde zedendossiers doorgenomen die tussen 1817 en 1899 zijn voorgekomen bij de Antwerpse Krijgsraad. Die geografische keuze was niet zomaar toevallig, want vanaf het midden van die eeuw werd Antwerpen uitgebouwd tot het centrum van de nationale militaire verdediging, en bijgevolg waren er relatief veel militairen gekazerneerd. Globaal gezien zijn echter slechts een kwart van de Krijgsraad-dossiers bewaard gebleven, al zijn er geen aanduidingen dat bepaalde gevoelige zedenzaken bewust of systematisch zouden zijn achtergehouden.

Hoe dan ook heeft de auteur op een totaal van 66 zedenzaken 14 dossiers met betrekking tot homoseksuele zedendelicten teruggevonden, die onderling vrij divers zijn en verband houden met zeer uiteenlopende situaties.

Enkele voorbeelden:

In 1878 werden de twee soldaten Jean-Baptiste Lepas (22j) en Louis Macauter (17j) aangehouden op beschuldiging "de s'être coupable d'actes de pédérastie, tous d'eux étant couchés dans le même lit". Een kamergenoot verklaarde immers dat ze al drie maanden een relatie hadden en regelmatig samen in één bed sliepen. 's Nachts had hij ze ook "Poussé plus fort" horen fluisteren. Andere kamergenoten bevestigden het verhaal, en dus werd er een dokter bijgehaald om te onderzoeken of de twee soldaten niet waren aangetast door "d'aliénation mental, d'idiotie, ou l'imbicillité", maar hij kon niets vaststellen. Beide beklagden werden veroordeeld tot zes maanden gevangenis en een geldboete. In 1897 werden twee soldaten op heterdaad betrapt. Meurice (19j) en Renard (21j) waren door op wacht staande soldaten bespied na een avondje uit terwijl "l'un sur l'autre (...) se donnait de nombreux baisers". Er werden tevens bewegingen gemaakt als tijdens de coïtus, en vervolgens stonden de twee mannen recht, "la pantalon descendue jusqu'au talons". Uiteindelijk konden de twee soldaten wel ontkomen, maar tijdens hun vlucht had Renard zijn portefeuille verloren. Hoewel ze allebei ble-

ven ontkennen, werden ze veroordeeld tot drie maand gevangenisstraf. Ook homoseksueel geweld dook op in de dossiers. Een 29-jarige sergeant heeft blijkbaar verschillende keren soldaten opgesloten in zijn kamer waar hij hen onder bedreiging van geweldplegingen wilde dwingen "de se laisser faire". In 1845 liep hij tegen de lamp, en werd onder meer veroordeeld tot vijf jaar opsluiting.

In 1891 werd Maurice Tombeur (18j) ervan beschuldigd kameraden van het regiment voorstellen te hebben gedaan "pour se livrer sur eux à des actes immoraux, et qu'en dernier lieu, une tentative d'actes de l'espèce a été faite, au moment de l'appel du soir, dans la chambre des soldats". Een 20-jarige soldaat verklaarde dat Tombeur op zijn bed was komen liggen, de ene hand rond zijn hals legde en de andere hand op zijn geslachtsdelen, en zeggende: "Je n'ai pas vu ma femme aujourd'hui. (...) Venez avec moi dans le corridor pour jouer ensemble". Blijkbaar had Tombeur al in de "école régimentaire" de reputatie een "pédéraste" te zijn. Ook hij werd uiteindelijk veroordeeld tot drie maanden gevangenis en een geldboete.

Enkele jaren later deed zich een gelijkaardige zaak voor. Soldaat Philippe Carton zou "étant légèrement pris de boisson, d'avoir voulu vous livrer à des actes contre nature sur la personne du caporal Van der Eycken et soldat De Munck". De 18-jarige korporaal verklaarde dat "Carton m'a tenu des propositions déplacées, disant notamment 'qu'il m'aimait bien'. Je lui ai donné l'ordre d'aller se coucher, il a commencé à se déshabiller près de son lit". Vervolgens kwam hij echter terug, en zei: "Tu me plais, je voudrais bien coucher avec toi, après quoi, je serai un esclave soumis". Ook de 21-jarige De Munck bekloeg zich over Cartons voorstellen: "Hij is mij komen vragen als hij met mij mag slapen. (...) Hij heeft met mijn fluit willen spelen."

Ter verdediging voor de Krijgsraad heeft Carton een schriftelijke verklaring afgelegd. "Je ne me rappelle que vaguement de ces faits. (...) Je me trouve de temps au temps dans un état d'abération mentale, suite d'une insolation que j'ai eu au Tonkin. Je dois ajouter qu'étant au service de la France, au Tonkin, j'ai contracté ce vice commun aux soldats des colons, soldats qui sont fort souvent privés de femmes pendant de longues mois et qui s'y livrent ouvertement à la pédérastie. Depuis mon retour, j'ai réagi contre ce défaut, mais à certaines époques, malgré moi, je tombe dans des accès de mélancolie que j'attribue aux suites de l'insolation que j'ai contractée là bas". Met een tuchtstraf van acht dagen cachot kwam hij nog goed weg.

de zaak jennart

Het meest opmerkelijke en lijkvige - maar liefst 20 cm dik! - dossier dat Maly heeft teruggevonden, heeft betrekking op een zaak waarbij drie officieren betrokken waren. De bal ging in 1895 aan het rollen toen de 21-jarige Charles-Loui Jennart een brief schreef aan zijn kolonel van het 2de regiment artillerie, waarin hij dokter Mellon van het militair hospitaal van Mechelen betichtte. "J'ai attrapé cette maladie avec Melon, je ne dit pas avec Monsieur le docteur Melon, car il n'est plus digne de lui donner encore ce nom. J'ai attrapé cette maladie il y a 4 mois pendant le temps que j'étais à l'entraînement à l'hôpital (...). Vous le savez mieux que moi si je voulais m'en occuper ou faire occuper par un autre si je me trouve

pas assez capable de parler, je trouve que cette scandale ne serais pas un honneur pour M. le docteur Melon, car faire des choses pareilles à des malades qui se trouvent à l'entraitement à l'hopital, je ne trouve pas que c'est permis".

Enkele dagen later hield Jennart zijn beschuldiging staande tegenover de kolonel: hij zei dat de dokter hem verschillende keren op zijn kamer had geroepen en dat die dan pederastische activiteiten op hem uitvoerde. Bovendien voegde hij er meteen aan toe dat hij al verschillende keren passieve pederastie had ondergaan met diverse andere officieren, en dit sinds hij in 1893 in de militaire school van Leuven was gestart. Onder anderen luitenant Chevalier en majoor Ulhein noemde hij bij naam.

Onmiddellijk klaagden de drie beschuldigde officieren Jennart aan wegens smaad. Tijdens zijn voorhechtenis legde de soldaat zich dan maar toe op het neerschrijven van zijn hele levensverhaal als pederast, hetgeen resulteerde in een 37 pagina's lange verklaring.

Een dokter die Jennart onderzocht, kwam tot de conclusie dat een van diens aandoeningen het gevolg moest zijn van passieve pederastie. Melon, met "un grande familiarité avec les infirmiers et les malades", had in het hospitaal van Luik blijkbaar al een reputatie als pederast. Patiënten klaagden immers frequent bij verplegers omtrent de "agissements malhonnêtes et des actes contre nature" die de dokter op hen pleegde. De getuigenissen ten laste van Melon stapelden zich op: verschillende soldaten waren gevraagd om met hem te slapen of kregen complimentjes over hun uiterlijk. Een getuige verklaarde zelfs dat Melon wel eens in het openbaar durfde te vragen "lequel veut coucher avec moi aujourd'hui?" De 36-jarige luitenant Chevalier had op zijn beurt tegen betaling seks gehad met Jennart, en zou daarnaast ook pederastische relaties hebben onderhouden met andere officieren. Chevalier was al eerder in opspraak gekomen. Hij was trouwens naar Arlon overgeplaatst omwille van zijn "conduite légère et peu digne qu'il a tenue a Louvain". De achtergrond hiervan is onduidelijk, maar is alleszins gelinkt aan de zus van de Procureur des Konings te Leuven. Die Marie Vandenhove organiseerde immers bij haar thuis en op haar buitenverblijf feestjes waar men blijkbaar intiem kon zijn met uitgenodigde soldaten en studenten. Op een gemaskerd bal was het echter tot een openlijk conflict gekomen tussen haar en de luitenant. En vervolgens zorgde zij ervoor dat Chevaliers aanstaande huwelijk werd afgelast door te gaan verklikken dat hij eigenlijk een pederast was.

Gedurende vele maanden hadden Jennart en Chevalier "des rapports contre nature", onder meer in Vilvoorde waar de officier over een appartement beschikte en ze samen de nacht deelden. Chevalier pleitte aanvankelijk onschuldig, maar teruggevonden correspondentie haalde zijn verdediging onderuit.

Dokter Melon werd aanvankelijk veroordeeld tot ruim twee jaar gevangenis, hetgeen in beroep werd opgetrokken tot drie jaar. Luitenant

Enkele studies over homoseksualiteit in een militaire context.

Chevalier kreeg vijf maanden gevangenisstraf en een geldboete, kreeg vijf jaar verbod op het uitvoeren van publieke functies of het dragen van decoraties, en werd tevens onder voogdij geplaatst.

j e n n a r t z e l v e

Het levensverhaal van Jennart bevat vanzelfsprekend nog heel wat interessante informatie. Geboren en woonachtig in Sint-Truiden ging hij vaak uit in Leuven. Het station daar was een ontmoetingsplaats voor pederasten, en daar ontmoette hij op zekere dag Antoine Mercx. Ze hadden elkaar al verschillende keren toegeknikt, en uiteindelijk volgde een bezoek bij Mercx thuis, boven een verdacht café op de hoek van de Blijde-Inkomststraat en de Burgemeestersstraat. Beide mannen geraakten heel goed bevriend, en na een tijdje had Mercx over pederastie gesproken. Hij moedigde Jennart zelfs aan "de m'entraîner à ce vice". Tegen betaling hadden ze voortaan twee tot drie keer per week seksuele betrekkingen. Pederastie werd ook een gewoon gespreksonderwerp in hun conversaties.

Aan het station leerde Jennart nog andere mannen kennen "qui se dirent également qu'ils se livraient à la pédérastie", en die hem trouwens in contact brachten met "le brasseur Lins de Louvain", een oude heer die de gewoonte had pederasten bij hem thuis te ontvangen.

Mercx bracht hem ook op de hoogte van ontmoetingsplaatsen in de hoofdstad, waaronder het café 'Au Ballon' op de Kolenmarkt. Daar ontmoette hij een koppelaar op wiens appartement hij meermaals tegen betaling seks had, onder meer met kapitein Ulhein van het 3de regiment artillerie.

Ook Jennart werd onder meer veroordeeld tot vijf maanden gevangenisstraf.

Bart Hellinck (samenvatting)

MALY Pieter, Historisch-criminologisch onderzoek naar homoseksualiteit in het Belgisch Leger in de negentiende eeuw op basis van zedendossiers voor de Antwerpse Krijgsraad, Gent, UG, 2006 (OLV-Geschiedenis, promotor prof. Art)

het raadsel van het zaad op de rotsen

in memory of good times at Crobar

Homoseksualiteit is de luis in de pels van de Darwiniaanse evolutietheorie. Het fenomeen doet de theorie kraken in zijn voegen. Er bestaan dan ook nogal wat speculatieve theorieën over hoe men de twee toch met elkaar zou kunnen verzoenen. Op een recent even speculatief maar best spannend boekje over hetzelfde thema wordt hier ingegaan.

h a r d n e k k i g e b u l t e n

Wie aanneemt dat homoseksualiteit een eigenschap is die geheel of zelfs nog maar gedeeltelijk genetisch gecodeerd is, moet eigenlijk terzelfder tijd ook kunnen uitleggen waarom het homo-gen (of een genetisch mechanisme dat homoseksualiteit veroorzaakt) niet als vanzelf verdwijnt uit de genenpoel van de menselijke soort.¹ Want mannenparen en vrouwenparen reproduceren en hercombineren hun genetisch materiaal niet -zoals heterokoppels dat doen- in hun kinderen. Ondanks de in evolutionair opzicht 'futiele' en 'onproductieve' seks van homo- en lesboparen is homoseksualiteit toch een feit dat volop aanwezig is in deze wereld en ook al niet op zijn retour lijkt te zijn. Kortom: hoe overleeft homoseksualiteit binnen een theorie die (succesvolle) reproductie centraal stelt? Ik was afgelopen zomer erg zoet met een boekje van de Amerikaan N.J. Peters dat de hele zaak op een erg verteerbare manier uit de doeken probeert te doen. Hij vat het probleem als volgt samen: "Homosexual behavior is not uncommon in nature and yet it does not seem to serve any reproductive purpose. Why does it exist?" (p.64) Vandaar ook de titel van zijn boekje: 'Conundrum', een moeilijk Engels woord voor een raadsel.²

Peters is de evolutionaire biologie (maar ook bepaalde inzichten van het eruit voortkomende sociobiologische gedachtegoed) duidelijk toegenegen. De theorie is ook aantrekkelijk omdat hij eenvoudig is en erg veel dingen goed lijkt te verklaren. Alles lijkt dan ook goed te gaan in het begin van het boek zolang het Darwiniaanse Grote Verhaal van 'the birds and the bees' dat we allemaal met de paplepel meekregen, wordt verteld. Bovendien doet Peters dit op zo'n aangename en heldere manier dat je gaat denken dat hij, naarmate het boek vordert, even vlot het probleem van de homoseksuele ijsklomp in de heteroseksuele Sahara zal gaan duiden. Maar zodra Peters eenmaal in de buurt komt van de menselijke natuur in al zijn variëteit (zoals die vooral wordt beschreven in de culturele antropologie) merk je dat het Grote Evolutieverhaal van de biologen geen weg weet met die diversiteit. De verwarring wordt niet door Peters zelf veroorzaakt. Het is eerder het thema zelf dat erg verwarrend is en enigmatisch blijft. Enerzijds lijkt Peters dus erg te houden van de pletwals van de grote verklarende kracht van de Darwiniaanse evolutieleer, maar je merkt toch ook dat hij het anderzijds noodzakelijk vindt dat de theorie correcties en aanvullingen behoeft. Hij vindt dat er ook met de bulten in het wegdek rekening moet worden gehouden bij het herzien van die theorie. En homoseksualiteit is duidelijk een van die hardnekkige bulten, even 'vervelend' als een slecht aangelegde verkeersdrempel waar men hoedanook over moet.

Zoals gezegd zijn er erg veel speculatieve theorieën in omloop die homoseksualiteit trachten te verzoenen met de evolutieleer. Peters laat er ook meerdere de revue passeren, maar probeert vooral ook zijn eigen visie op de zaak uitgelegd te krijgen. In dat laatste slaagt hij echter niet erg goed. Ik had zelfs moeite om de positie van Peters bijeen te harken. Zijn eigen duiding van het raadsel lijkt onwaarschijnlijk maar is toch interessant om te aanhoren.

Ten eerste maakt de Amerikaan een onderscheid tussen homoseks bij dieren en bij mensen. In zijn ogen zijn de twee moeilijk vergelijkbaar. Hij gaat hier duidelijk vooral in tegen het bekende boek 'Biological Exuberance' van Bruce Bagemihl uit 1999 dat, om met G. W. Bush te spreken, een activistische agenda zou hebben. In dat boek wordt aangetoond dat het dierenrijk al zo seksueel polymorf pervers is als de mensheid zelf. En dat menselijke homohuwelijken, trio's, adoptie door 'same sex' paren en wat nog meer dus helemaal niet tegennatuurlijk zijn. En wel integendeel. Door het homohuwelijk, adoptie voor homo- en lesboparen en een algehele vrijere seksuele moraal sluit de mens gewoon weer opnieuw aan bij zijn echte, veelzijdige natuur, aldus Bagemihl. Peters meent dat dit een onjuiste voorstelling van zaken is. En de vehementie waarmee hij dat doet steekt een beetje af bij de grote redelijkheid die je voor de rest bij de auteur ervaart doorheen het boek.

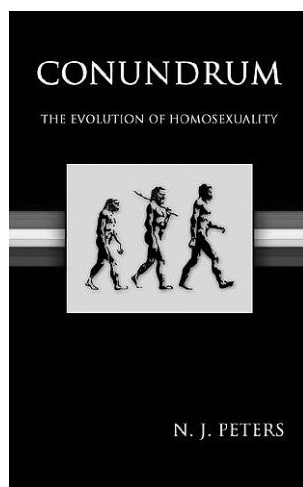
Zo is het bestijgingsgedrag bij dieren (denk aan de twee koeien in de weide die iedereen al wel eens gezien heeft) in zijn ogen vooral een manier om dominantie uit te drukken. En laat ik Peters maar meteen zelf uitgebreid aan het woord zodat u meteen ook z'n vaak grappige stijl een beetje kan ervaren:

"It is quite possible that there is nothing 'erotic' about sexual activity between members of the same sex of nonhuman species. Often, for example, when a monkey mounts another monkey of the same sex in a position much like that seen in heterosexual intercourse, the behavior may be little more than an expression of dominance with the more powerful animal on top. Mounting behavior is more of a message of 'Hey, I'm in charge here,' rather than 'Hey, I think you're cute.'" (p.65)

Een andere vorm die hij vermeldt, is de initiatieseks. Bekend vooral hier zijn de seksueel erg actieve vrouwtjes bij de (matriarchaal georganiseerde) bonobo's die het erg vaak met mekaar doen. Seks is hier vooral een manier om iemand vriendelijk te onthalen in een mensapengroep en heeft niks te maken met homoseksualiteit zoals we die zien bij mensen, aldus Peters.³

Hij vermeldt ook wat sommigen gelegenheidshomoseksualiteit noemen: "Exclusive homosexual orientation is occasionally seen in some kinds of animals in the wild, but it is usually in the context of a skewed sex ratio - there are many more males than females, or vice versa, and the extra members of the over-represented sex pair up with each other." (p.73) En samenvattend: "When exclusive homosexual behavior is seen in species other than our own, it is often in the context of conditions that are unusual for some reason." (p.72)

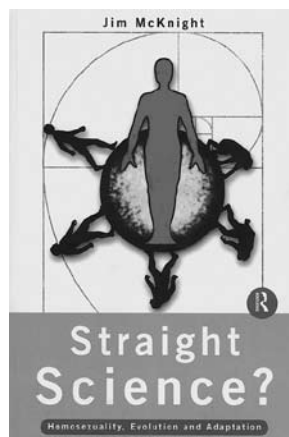
Het is en blijft een vreemde kronkel in het betoog van Peters om een wezenlijk onderscheid te willen maken tussen mensen en dieren wat betreft homoseksualiteit. En zeker als het gaat over mensapen waarmee we genetisch erg verwant zijn. Maar het is, zoals verderop zal blijken, een noodzakelijke stap in het betoog van Peters.

g e v a n g e n -
s c h a p

Zelf geloof ik dat er meerdere wegen naar het homoseksuele Rome leiden. Ik denk dat er allerlei vormen van homoseksualiteit bestaan en dat een levenslange voorkeur voor homoseksuele handelingen maar een van de vele mogelijke homoseksuele verschijningsvormen is. Daarnaast bestaat er dus ook zoiets als gelegenheidshomoseksualiteit, initiatiehomoseksualiteit, dwanghomoseksualiteit, spelhomoseksualiteit, biseksualiteit, opportunistische homoseksualiteit, chantagehomoseksualiteit, enz. Dus beweren dat alleen dieren dominantie uitdrukken in homoseksueel gedrag vind ik er absoluut naast zitten. Ook mensen doen dat soms nog. En is het niet in daden, dan nog meer in woorden. Onlangs hoorde ik nog een publieke scheldtirade tussen twee mannen die eindigde op een "Je baise ton cul". En ik denk niet dat de heren homoseksueel waren zoals wij dat in onze cultuur begrijpen. Ook het ware verhaal gehoord van mijn goeie vriend Daniël Christiaens over een Michelin bandenfabriek waar elke nieuwe mannelijke kracht steevast anaal verwelkomd werd door de werkploeg waarin hij terecht kwam, blijft me bij. Hoezo als zou initiatiehomoseksualiteit de mens vreemd zijn?

Peters gaat zelfs nog een stap verder op de ingeslagen weg door een verschil te poneren tussen dieren die leven in de vrije natuur en dieren die leven in gevangenschap. De recent vaak gerapporteerde (en door Roze Huizen geadopteerde) homoseksuele en lesbische pinguïns in dierentuinen doen hem niks: "... I make very little of the extensive homosexual behavior reportedly seen in some domesticated and zoo animals." (p.72) Peters gebruikt echter deze omweg om het raadsel hoe homoseksualiteit in het dierenrijk te rijmen valt met de wetten van de evolutie, op te lossen. Het probleem stelt zich niet in het dierenrijk, schrijft hij, omdat er geen sprake is van exclusieve homoseksualiteit zoals we die bij mensen kennen. Alleen dieren in gevangenschap dreigen het beeld te vertekenen maar dat zou komen omdat deze dieren niet meer in hun natuurlijke habitat leven. En zo er al een homo-gen zou zijn, dan wordt het zeker ook van generatie op generatie doorgegeven omdat de dieren naast homoseks zeker altijd ook heteroseks hebben. Exit conundrum voor de dierenwereld.

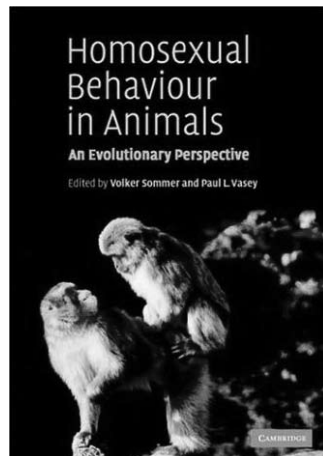

d e m o d e r n e h o m o s e k s u e e l

En zo komen we eigenlijk bij het grote centrale punt van Peters speculatieve maar best interessante denkoefening: "Bisexuality is less of an evolutionary conundrum than homosexuality since individuals are still likely to have offspring." (p.73) Biseksualiteit redt het homo-gen van de ondergang omdat het van generatie op generatie wordt doorgegeven. En wat voor dieren geldt, ging ook erg lange tijd op voor mensen, zo vervolgt hij. Ook bij mensen ging een genetisch mechanisme dat triggert voor homoseksualiteit, van generatie op generatie over omdat mensen ook altijd (met of tegen hun zin) relaties met het andere geslacht aangingen buiten hun frequente of minder frequente homoseksuele handelingen.

En hier intrigeert Peters visie wel omdat wat hij zegt erg goed aansluit op de vooral historische bevindingen van het constructivistische paradigma binnen homostudies. Hij schrijft: "Homosexuality, as it is known today in the modern West, seems to have been very uncommon in other places and other times." (p.118) Het lijkt er inderdaad sterk op dat 'de moderne homoseksueel' die alleen en exclusief homoseksuele relaties aangaat met andere homoseksuelen een eerder recent verschijnsel is. En dat trouwen heel lang de normaalste zaak van de wereld was voor veel mensen die we nu homo of lesbisch noemen. Zo heeft Oscar Wilde weliswaar door zijn fameuze proces veel in gang gezet voor de zich ontwikkelende homo-emancipatie maar mag men niet vergeten dat hij getrouwd was en kinderen had. Maar ook de contemporaine uitgebreide literatuur over (getrouwde) mannen die seks hebben met mannen (MSM) toont aan dat homoseksuele handelingen eigenlijk nog altijd heel goed hand in hand kunnen gaan met heteroseks.

Peters wijst in dit verband ook op de rol van de menselijke cultuur (als zelfstandige factor tegenover de evolutie-natuur) waarin lange tijd een huwelijksdruk bestond. Maar hij vermeldt ook demografische en economische factoren (die niet meteen als alleen maar natuurlijk kunnen worden beschouwd) die er bijvoorbeeld voor zorgden dat meer homoseksuelen elkaar konden vinden. Want, zo schrijft Peters, "[i]t is hard to be a self-actualized homosexual if you are the only one in town." (p.155) Sinds de comedyreeks 'Little Britain' weten we dat dit voor Dafyd inderdaad al lang niet meer het geval is... De gekende link tussen

verstedelijking en de opkomst van een homoseksuele subcultuur (en een zich ermee samen ontwikkelende homo-

identiteit) is inderdaad al erg goed gedocumenteerd. We mogen ons dus niet vergapen, aldus Peters, op de Westerse moderne homo-identiteit dat een relatief recent verschijnsel is dat zich pas de laatste drie decennia door een socio-economische globalisering over de planeet aan het verspreiden is. Er is dus, zegt Peters, misschien wel altijd een homo-gen geweest, alleen heeft het zich nooit zo kunnen manifesteren zoals het dat nu wel kan. Hij heeft het, samenvattend, over “the broader cultural emergence of homosexuality.” (p.156)

Peters benadrukt dus het uitzonderlijke karakter van de moderne homoseksualiteit om z'n redeneerlijn te doen kloppen. We bekijken het raadsel van de onmogelijk lijkende verhouding tussen homoseksualiteit en evolutie in zijn ogen teveel vanuit een hedendaagse en recent gegroeide situatie waar de cultureel meest zichtbare homoseksualiteit zich volledig heeft losgemaakt van heteroseksualiteit.

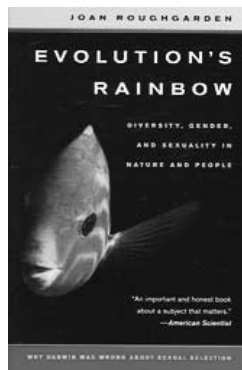
Na eerst de dieren en de mens uit vroegere tijden te hebben geneutraliseerd, lijkt het evolutionaire conundrum van Peters dus enkel nog te gelden voor de moderne homoseksualiteit. En daar komt Peters dan ook schijnbaar vast te zitten. Maar dat wuift hij meteen weg. Want wat betekent 30 of 300 jaar, de tijd waarin de homo-emancipatie tot stand kwam, in evolutionair opzicht? Helemaal niks. Men mag zich dus niet blind staren op deze recente ontwikkelingen die de evolutietheorie op z'n kop lijken te zetten. Wat voor Peters telt, is dat het homo-gen tot voor kort (evolutionair gezien) altijd werd doorgegeven in een of ander biseksuele constellatie. De homo-emancipatie is in evolutionair opzicht maar “[a] blink of an eye.” (p.163) Het is dus nog te vroeg om te duiden wat hiervan het evolutionaire effect zal zijn of hoe dat alles te rijmen zal vallen met de evolutietheorie. Misschien zal het wel een evolutie blijken die maakt dat het gen dan toch verdwijnt na millennia lang te hebben overleefd dankzij biseksuele patronen.

En alhoewel Peters het nergens expliciet zegt, is het logische gevolg van zijn stelling dat de huidige geëmancipeerde homo's (die het voornamelijk alleen nog met mekaar doen) eigenlijk zichzelf (of alleen maar hun homo-gen) de das aan het om doen zijn. Voorwaar een verrassende wending waar ook conservatieven nog een puntje aan kunnen zuigen: “Ironically it would seem that the best way to ensure the survival of ge-

nes for homosexuality might be to make everyone get married to people of the opposite sex. Now there is a conundrum for the proponents of family values.” (p.138) Wat Peters echter niet doordenkt en zijn these volledig lijkt te ondergraven, is dat de homoseksuele aantallen door de homo-emancipatie juist sterk zouden moeten gaan afnemen. Wat toch niet het geval lijkt te zijn. Of bieden de biseksuelen met kinderen hier een verklaring.

h e t v o o r d e e l

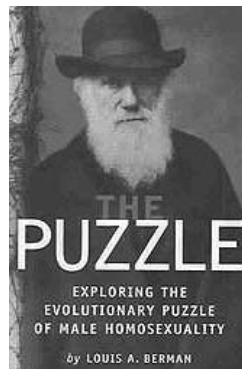
Impliciet aanwezig in al het vorige is de veronderstelling dat het eigenlijk homo's en lesbiennes (en biseksuelen?) zelf zijn die verantwoordelijk zijn voor het genetisch doorgeven van hun specifieke (alleen maar seksuele?) eigenschappen. Daarmee zet Peters zich eigenlijk af tegen de meest courante theorie (die van het 'heterozygoot voordeel') over de (on)mogelijke verhouding tussen homoseksualiteit en evolutie.⁴ Deze theorie zegt dat genen die verantwoordelijk zijn voor homoseksualiteit door iedereen die zich voortplant, worden doorgegeven. En dit kan omdat, om iets moeilijk eenvoudig uit te leggen, homoseksualiteit indirect een evolutionair voordeel geeft aan heteroseksuelen. “Because the [gay] gene confers some benefit to the heterosexual who carries it, it remains in the population.” (McKnight, p.12) Homoseksueel gedrag (in enge seksuele zin) heeft op zich geen evolutionair voordeel en zou op zich al uit de genenpoel moeten verdwenen zijn. Maar het is, aldus deze theorie, wat homoseksuelen doen voor de hetero's dat maakt dat het gen toch wordt doorgegeven. Homoseksualiteit in enge seksuele zin komt dan binnen als een soort van paard van Troje. Wie deze theorie beter wil begrijpen moet eigenlijk ook ophouden zich blind te staren op het altijd spectaculair lijkende homoseksuele fenomeen zelf. De homoseksuele activiteit in 'enge' seksuele zin is eigenlijk maar een bizar bijeffect van een in evolutionair opzicht veel belangrijkere zaak: het zich niet richten op het andere geslacht. Om deze theorie te vatten moet men verder ook de idee loslaten dat genetische overdracht zich alleen maar afspeelt op het niveau van het individu. We delen echter onze genen met onze genetisch verwante familie en helpen ook onze genen vooruit als we onze familie vooruit helpen. Vandaar dat deze theorieën ook 'kin selection'-theorieën worden genoemd. In deze theorie fungeren homoseksuelen als een soort van “helpers at the nest”. Ze reproduceren zichzelf niet maar helpen om de kroost van verwanten groot te brengen. “It has been suggested that homosexuality evolved as a sort of extreme kin selection in which individuals forego reproducing themselves in order to devote themselves to furthering their relative's reproduction.” (p.43) Alleen is men het er dus niet over eens wat dit voordeel dat homoseksuelen geven aan heteroseksuelen dan wel zou kunnen zijn. Afhankelijk van het voordeel dat men ziet, bestaan er verschillende 'kin selection'-theorieën.⁵ Vreemd genoeg zou dit alles in verband kunnen worden gebracht met het thema dat ik in een vorig stukje behandelde. Daar zijn homoseksuelen personen die 'the war between the sexes' helpen verlichten, de dames er beter doen uitzien op zaterdagavond (de kappers en de Jean-Paul Gaultiers) of die als 'general keepers of culture' het leven van de 'breeders' wat draaglijker maken. En dus indirect de heteroseksuele

voortplanting een handje toesteken.⁶

Peters is echter niet erg onder de indruk van deze 'kin selection'-theorie. "A homosexual sibling is probably not hanging around the house", zegt hij schamper. (p.144) Maar hier lijkt hij een redeneerfout te maken omdat hij de door hem zelf geschetste recente 'emergence of homosexuality' misschien over het hoofd ziet. Want misschien vervulden homoseksuelen wel millennia lang die rol van nest-assistentie maar vervreemdden homoseksuelen van hun genetisch verwante familie wanneer ze deze recent inruilden voor 'families they choose' in de verschillende homoseksuele subculturen van de stad.

Zelf vind ik deze 'kin selection'-theorieën wel het meest plausibel, zo ik al zou meegaan met het genetische homoseksualiteits-spoor natuurlijk. Maar de vraag is of er niet ook andere verklaringen zijn dan alleen maar dat helpen aan het nest. Misschien zijn er ook gewoon andere voordelen aan homoseksualiteit verbonden. De theorie zou bijvoorbeeld in verband kunnen worden gebracht met het onderzoek naar incidentie van homoseksualiteit binnen gezinnen. Het is bijvoorbeeld in statistisch onderzoek aangetoond dat naarmate je meer broers hebt, die een almaar grotere kans hebben om homo te zijn. Zelf zou ik daar de volgende speculatie aan willen toevoegen. Men mag misschien aannemen dat seksuele smaak gelijklopend is bij kinderen van hetzelfde geslacht in een gezin - al kan ik me hier zeker vergissen; werd dat al eens onderzocht? - en dat het genetisch gezien productiever is dat slechts een paar broers (in plaats van alle zeven) dingen om de gunsten van een geschikt meisje. Daar waar alle broers met elkaar zouden strijden om hetzelfde meisje koelen homoseksuelen de blinde genenstrijd in een gezin misschien wat af en maken ze hem daardoor productiever. Ze beletten misschien dat in het grote tumult een vreemde niet-genetisch verwante derde met het been - excusez-moi l'expression - gaat lopen.

drammerig

Men merkt dus dat homoseksualiteit aanleiding geeft tot de meest fantastische biologische theorieën en speculaties (en ik sprong graag op het

einde ook even op de kar). Het gaat er erg wild aan toe. Het blijft echter grotendeels een tasten in het duister. Soms erger ik me dan ook aan de sérieus waarmee sommige biologen hun theorieën verkondigen terwijl het toch allemaal voor een groot deel speculatie blijft. Ook het gelijkerige en drammerige van biologen - met voor ons land Dirk Draulans van 'Knack' voorop - stoort me erg vaak. Altijd moeten ze ervoor zorgen dat de grote Darwiniaanse theorie klopt en voor de zoveelste keer wordt gestaafd door feitelijk biologisch onderzoek. Ook homoseksualiteit weten ze dan altijd wel in het plaatje te passen maar zelden wordt dan benadrukt dat het eigenlijk maar een zoveelste poging tot verklaring van een raadsel is. Homoseksualiteit wordt daarmee in een hoek gedruimd terwijl het eigenlijk wel meer dan een uitzonderingetje op de regel is. Zo schrijft Jim McKnight in de inleiding van zijn boek over hetzelfde thema: "Perhaps one of the cleverest challenges to confront evolutionary theory is homosexuality. Homosexuality seems to be a tailor-made rebuttal of the great evolutionary credo - survival of the fittest." (p.X) Daar kan en mag niet naast worden gekeken. Homoseksualiteit, het fenomeen van het op de rotsen vergooide zaad, blijft dus een van de grote uitdagers van de evolutietheorie.⁷

En eigenlijk is dit wel vaker het geval bij homoseksualiteit. Zelf heb ik het dan graag over de 'crobar-functie' (crobar = koevoet in het Engels) van homoseksualiteit. Voor vele vrouwen en mannen in witte jassen is homoseksualiteit maar een barstje in de grote en gave witte muur van de evolutietheorie, maar eigenlijk slaagt homoseksualiteit erin met de hardnekkigheid en efficiëntie van een koevoet dat barstje zo open te wrikken dat de muur zelf ervan dreigt om te vallen. Homoseksualiteit doet dat wel vaker. Het stelt erg veel zaken grondig in vraag en doet ze vaak op hun grondvesten trillen. Ik denk hier bijvoorbeeld ook aan de erg grote deining die werd veroorzaakt door de verkiezing van de openlijk homoseksuele Anglicaanse bisschop Gene Robinson (zie Bates, 2004). Of de discussies in landen waar het homohuwelijk ter sprake komt. De eeuwenoude associatie van homoseks met Sodom en dus het vergaan van de wereld door de toorn van God, is duidelijk meer dan alleen maar een bijbels verhaaltje. Homoseksualiteit is blijkbaar erg ondermijnend,

“revolutionair” zeiden de rode flikkers nog in het begin van de jaren '70. En dan is de volgende vraag misschien waarom dit per se slecht zou zijn. Zelf denk ik dat dit net één van de essenties uitmaakt van de homoseksuele conditie. Tot outsider gedwongen stelt de homoseksueel zichzelf en de wereld erg in vraag. En begint hij vaak overnieuw door zichzelf en de wereld opnieuw uit te vinden. Wat meestal een frisse kijk oplevert.

Mogelijk heeft het probleem van een evolutietheorie die geen weg weet met het homoseksuele fenomeen alles te maken met het feit dat onze maatschappij nog te heteroseksueel georiënteerd is - tot in haar theorievorming toe. Misschien is de evolutietheorie nog te veel een 'straight science' (zoals McKnight aangeeft met de titel van zijn boek) waarin de theorie meteen blokkeert zodra iets niet 'straight' is. Wie het heterocentrisme terzijde kan schuiven, komt echter vanzelf uit op de wondere vraag wat homoseksualiteit dan wel is. Dient het alleen maar, zij het indirect, een heteroseksueel doel? Of is ze misschien net door haar 'earth shaking capacity' in plaats van een 'futiel' evolutionair bijproduct te zijn net de hoofdrolspeler in een meer omvattende evolutietheorie? Misschien zit het evolutionair voordeel van het homo-gen net in dat telkens opnieuw van de grond af moeten en willen beginnen?

Hans Soetaert

b i b l i o g r a f i e

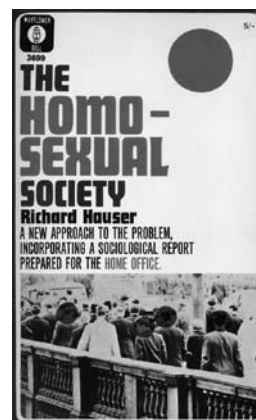
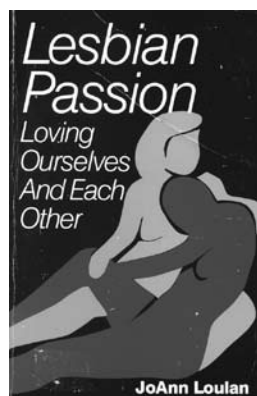
- BAGEMIHLE Bruce, *Biological Exuberance: Animal Homosexuality and Natural Diversity*, New York, St. Martin's Press, 1999.
- BATES Stephen, *A Church at War: Anglicans and Homosexuality*, London, I. B. Tauris, 2004.
- BECH Henning, *When Men Meet: Homosexuality and Modernity*, Cambridge, Polity Press, 1997.
- BERMAN Louis Arthur, *The Puzzle: Exploring the Evolutionary Puzzle of Male Homosexuality*, Wilmette, Godot Press, 2003.
- MCKNIGHT Jim, *Straight Science? Homosexuality, Evolution and Adaptation*, London, Routledge, 1997.
- PETERS N. J., *Conundrum: the Evolution of Homosexuality*, Bloomington, Authorhouse, 2006.
- ROUGHGARDEN Joan, *Evolution's Rainbow: Diversity, Gender, and Sexuality in Nature and People*, Berkeley, University of California Press, 2004.
- SOMMER Volker en VASEY Paul L., *Homosexual Behaviour in Animals: an Evolutionary Perspective*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006.

- 1 Dit lijkt voor velen misschien een evidentie maar dat is het zeker niet. Er zijn ook wetenschappers die menen dat homoseksualiteit geen enkele genetische oorzaak heeft. Het geheel van wetenschappen levert nog altijd een kakafonie van elkaar tegensprekende oorzaksverklaringen op. Zelfs over de definitie van dit spookachtige fenomeen geraakt men het niet eens. Dus hoe kan je iets oorzakelijk verklaren als je nog niet eens precies weet wat je moet verklaren? Vanaf nu zal ik gemakkelijksheidshalve altijd over het homo-gen spreken ook al is dat eigenlijk op allerlei manieren niet correct. Zie pp.139-140 en pp.165-166.
- 2 Laat het duidelijk zijn dat dit kleine, in eigen beheer uitgegeven boekje niet het eerste boek is over dit heikele onderwerp. Maar het steekt wel uit boven al de andere boeken rond hetzelfde thema die ik zag (zie bibliografie). McKnight is technisch het meest correcte en volledige boek en Peters heeft er ook erg veel uit overgenomen. Alleen al de titel van zijn boek ontleent hij hoogstwaarschijnlijk aan McKnight (zie bvb. p. 11). Peters is in tegenstelling tot alle anderen vooral erg leesbaar en verteerbaar. Als eerste inleiding tot het thema is het boekje uitstekend. De stijl van de auteur is soms zelfs campy en feminien te noemen. En misschien was het daarom ook dat Peters geen grote uitgever bereid vond zijn boekje uit te geven? Welke 'serieuze' wetenschapper zou het zich immers durven veroorloven om midden in een betoog voor goed begrip te gaan schrijven: "... I am a big fan of homosexuality"? (p. 63) Zelfs op de achterflap staat het heel duidelijk: "A pro-gay, pro-science look at a vexing issue" Ik hou van dergelijke praat omdat ze zo zeldzaam is. En wat mij betreft niet per definitie afbreuk doet aan de degelijkheid van een discours. En het is toch wat vreemd dat alleen maar moeilijk leesbare boeken worden aangenomen door de grotere uitgever. Is er niet een zoveel grotere markt voor vulgariserende werken als dat van Peters?
- 3 "While it can occur at any time, sex between female bonobos frequently occurs when a female is first moving into a new group - almost as if an old-timer is welcoming her and showing her the ropes. (I believe this is a staple plot line in women's prison movies as well.)" (p.71) Peters beseft hier echter niet dat hij zich hier door het aangeven van deze analogie tussen mensen en dieren grandioos tegenspreekt. Hij wilde net aangeven dat wat we bij dieren zien niet bij mensen bestaat. In het boek begaat hij twee keer die fout.
Een foto van twee bonobo-vrouwtjes 'having fun' en nog veel meer dierenplezier is te zien op de website van de tot augustus 2007 lopende tentoonstelling 'Against nature? An exhibition on animal homosexuality' van het Natuurhistorisch museum van Oslo: <http://www.nhm.uio.no/againstnature/index.html> (klik op het blokje "Press" voor de foto van de bonobo's).
- 4 Voor meer technische uitleg over de theorie van het heterozygote voordeel, zie Peters, pp.140-142 en McKnight pp.11-13.
- 5 Ik hou erg van dit spoor omdat het zo duidelijk is. Evolutie is duidelijk dan: er wordt absoluut en erg efficiënt voor gezorgd dat het andere geslacht met rust gelaten wordt. Ik sta soms zelf te kijken van mijn verbijsterende maar daarom nog niet minder feitelijke seksuele onverschilligheid jegens het andere geslacht. Ik ervaar het als even efficiënt als m'n hongergevoel (waardoor ik ga eten) of de seksuele roes die bij mannen zowat meteen ophoudt zodra het orgasme plaats heeft gevonden. Want eenmaal dat bereikt, hoeft de drukte van seks meteen niet meer. In een gelijkaardige zin vind ik dus ook homoseksualiteit erg 'duidelijk' en efficiënt. Alleen is de vraag dus voor welke vermoedelijk heteroseksuele finaliteit het afzien van heteroseks efficiënt is?
- 6 Zie SOETAERT Hans, *Domoseksueel. Het ondraaglijk besef* (2005)¹¹, pp.17-19. Voor de kenners: ik refereer hier duidelijk ook naar Bech (1997). Wie de theorie van Bech koppelt aan deze 'kin selection'-theorieën zal trouwens gegarandeerd sterfjes zien...
- 7 Bovendien is homoseksualiteit niet het enige probleem voor de evolutietheorie. Ook met menselijke realiteiten als altruïsme komen ze in de problemen. (p.38) Of met het zelfmoord-fenomeen. En ook het gebruik van voorbehoedsmiddelen is uiteraard lastig om uit te leggen. "More sex used to mean more babies, at least for men. Now it just means more sex", schrijft Peters gevat (p.53)
Ook al is het waar - en laat het hier eens gezegd zijn - dat vele mannen/de meeste mannen de wil in zich hebben om bij voorkeur zonder condoom te vrijen. Die drang zit in ons gebakken, geloof ikzelf. En vandaar ook de moeilijkheid van safe sex-campagnes. Het moet optornen tegen een drang in ons die wil dat onze geslachtsdelen helemaal naakt 'hun werk doen'. Wat zich in mensentaal vertaalt in een het absoluut zonder willen doen. Het is dezelfde logica die ik ervaar als mijn lijf plots zowat helemaal stivaalt van zodra een orgasme en zaadlozing heeft plaats gevonden. Op zo'n momenten zie ik "the selfish gene" van Dawkins aan het werk. En ben ik altijd ergens ook blij de gloed van het liefdes- en geslachtsleven er wat door te kunnen relativeren.

aanwinsten & verwerking

Een brochure van Jonkheer J.A. Schorer uit 1947.

Het zal wel duidelijk zijn dat we ons dit jaar door het aidsproject niet hebben verveeld. Daarbovenop mocht het Fonds de voorbije twaalf maanden ook verschillende auto's vol archief- en documentatiemateriaal verwelkomen. Wat volgt is dan ook slechts een uiterst summier overzicht.

Het archief van de Stichting Aids Gezondheidszorg, de structuur achter de Aidstelefoon, wordt al een tijdje door het Fonds beheerd. Als gevolg van het aidsproject zullen ook de archivalia van de andere vroegere exclusieve aidsorganisaties aan het Fonds worden overgedragen: IPAC, Het Aidsteam, The Foundation, Hiv Vereniging Vlaanderen, Vlaamse Aids Liga. Om het voor ons werkbaar te houden, zal dit materiaal echter in verschillende stukken worden overgebracht.

Alex Scheirs, de eerste voorzitter van de Hiv Vereniging Vlaanderen (toen nog De Witte Raven), bezorgde ons materiaal betreffende zijn engagement. Van de Oost-Vlaamse deelwerking van die groep ontvingen we papieren en digitale archivalia. En via Chris Lambrechts kregen we onder meer briefwisseling van wijlen Tony Mouchaers, de eerste aidspatiënt die in Vlaanderen openlijk over zijn ziekte getuigde en daarbij nauw samenwerkte met Het Aidsteam. Verschillende personen overhandigden ons daarnaast documentatiemateriaal betreffende de beginperiode van de strijd tegen aids.

Los van het aidsproject stuurde Gert Hekma ons enkele brochures van Jonkheer Schorer, de pionier van de Nederlandse homobeweging, en een paar andere publicaties daterend van kort voor of na de Tweede Wereldoorlog. Paul Rademakers, één van onze eigen pioniers, bezorgde ons, ter aanvulling bij zijn vroeger reeds overgedragen archief, materiaal betreffende zijn betrokkenheid in de werkgroepen Homo & Geloof. Ook Effeta, de Brugse werkgroep, speelde ons weer enkele volle verhuisdozen door.

De Gentse jongerengroep Verkeerd Geparkeerd droeg dit jaar zijn fotoarchief over, terwijl we bij de Halebifederatie opnieuw een aanzienlijke volume mochten ophalen, namelijk het materiaal betreffende de werking in de jaren '90. Daarnaast ontvingen we archivalia van of betreffende Wel Jong Niet Hetero, het Antwerpse radioprogramma Pink Wave (een

gedigitaliseerde versie van de eerste 222 uitzendingen!), de vroegere Gentse groep Het Gehoor, het Educatief Centrum voor Homoseksualiteit in het Onderwijs (ECHO), de Werkgroep Biseksualiteit Vlaanderen en het lesbisch-feministische Wilde Wijven Bad,...

Mark Sergeant bezorgde ons materiaal aangaande zijn engagement als redactielid van achtereenvolgens De Janet en ZiZo, en eveneens een T-shirt van Flik Flak. En Guido Totté sluisde opnieuw waardevol materiaal naar ons door, onder meer betreffende zijn betrokkenheid bij de Stichting Rozegeur, Koffie Verkeerd, het boek Heerlijk, het Roze AktieFront, ... En via Geert Debeuckelaere bekwamen we heel interessante archivalia van wijlen Patrick Raveschot over de beginperiode van de Gentse Studentenwerkgroep Homofilie.

Van een homoman kregen we een collectie dagboeken die de voorbije kwarteeuw overspant. Mips Meyntjens vertrouwde ons eind vorige jaar het eerste deel van haar persoonlijk archief toe. En met de archivalia - vooral audiocassettes en transcripten van de interviews - van het uitermate verdienstelijke maar spijtig genoeg onafgewerkte project 'oudere lesbische vrouwen' is onze collectie egodocumenten weer een heel stuk rijker geworden. Voor dat project werden immers meer dan 15 lesbiennes, geboren tussen 1910 en 1940, geïnterviewd, hetgeen veel kostbare informatie heeft opgeleverd.

Tot slot van dit beknopte, en onvermijdelijk onvolledige overzicht, wijzen we graag nog op de grote hoeveelheid boeken en tijdschriften die we mochten verwelkomen, al dan niet deel uitmakend van hierboven reeds vermelde overdrachten.

o n t s l u i t i n g

Op het vlak van de ontsluiting is er door alle drukte noodgedwongen minder vooruitgang geboekt. Toch is Kris onvermoeibaar aan de slag gebleven met het exciperen van enkele belangrijke tijdschriften. En Noemi, Petra en Lauris helpen maandelijks boeken en grijze literatuur in te voeren in de catalogus.

Daarnaast is het klassemment voor de collectie los materiaal (folders, strooibriefjes, e.d.) met betrekking tot het aidsthema volledig op punt

Mede door de renovatie van het dak van Casa Rosa werd een nieuwe 'berg' archief- en documentatiemateriaal van de Hobeifederatie aan het Fonds overgedragen. (Foto Casa Rosa)

gesteld. Gelijkaardig klassementen voor bijvoorbeeld de stukken betreffende het verenigingsleven of het bedrijfsleven zullen binnenkort volgen. Wat het archief betreft, is een inventaris opgesteld voor het materiaal van Guy Volders, die actief is geweest in onder meer het Solidariteitskomitee met Lesbiennes en Homo's tegen Clause 28 (= het discriminerende Britse wetsartikel dat onder Margaret Thatcher is ingevoerd) en de Stichting AIDS Voorlichting Gent. Voor het einde van het kalenderjaar 2006 zou tot slot ook het archief van de Vlaamse Aids Liga moeten zijn geïnventariseerd. En de archieven van de StAG en van de Stichting tot Beheer van de StAG (SBS) zijn al grotendeels onder handen genomen.

BH

2 0 0 7

De aidstentoonstelling zal in principe in de loop van volgend jaar naar andere steden doorreizen. De precieze informatie hierover zal op onze website www.fondssuzandaniel.be worden aangekondigd.

En in het volgende nummer van 'Het ondraaglijk besef' zullen we beslist aandacht besteden aan het verdwijnen van twee van de oudste homo- en lesbiennegroepen van ons land: InforHomo en het GOC Antwerpen. InforHomo ontstond in 1954 in Brussel als Centre de Culture et de Loisirs. Het GOC groeide dan weer in 1970/71 uit (de kortstondige samenwerking van) het Gesprekscentrum en de groep rond het tijdschrift Jonathan. Beide organisaties werden veelvuldig gecontesteerd, maar zijn onmiskenbaar van groot belang geweest voor heel wat generaties homomannen (en in mindere mate lesbiennes). Bovendien hebben nogal wat groepen (Atthis, Antar, Het Aidsteam,...) rechtstreeks of onrechtstreeks hun wortels in de nu verdwenen verenigingen. En daar wil het Fonds Suzan Daniel vanzelfsprekend niet zomaar aan voorbij gaan.

h e l p

Het Fonds kan steeds bijkomende medewerk(st)ers gebruiken. Wil u meewerken aan het ontsluiten van onze collectie? Wil u helpen bij het archiveren van websites? Of fuift u gewoon graag? Voor elk van u hebben we wel een taak klaarliggen...

Het Fonds financieel steunen kan natuurlijk ook! Bijvoorbeeld door lid te worden. Op die manier wordt u steeds op de hoogte gehouden van onze werking. Meer informatie vindt u op pagina 2.

à s a u v e r

Il y a encore beaucoup de matériel qui doit être sauvé. Aidez-nous. Vous avez du matériel concernant l'homosexualité ou le lesbianisme (brochures, affiches, périodiques, photos, lettres,...) et vous désirez vous en débarrasser? Ou de le mettre en valeur en nous le léguant? N'hésitez pas, contactez-nous.

r e d d i n g s b o e i

Het Fonds Suzan Daniel heeft al heel wat kunnen redden. Toch blijft het een peulenschil in vergelijking met de massa materiaal waarin het Fonds is geïnteresseerd. Materiaal dat er thuishoort. Materiaal dat het meer dan waard is bewaard te blijven. Gooi dus a.u.b. voortaan niks meer zomaar weg. Geef ons eerst een seintje.

Les homos d'aujourd'hui reproduisent leur histoire sans le savoir. Je n'arrive pas à comprendre pourquoi les gens préfèrent l'actualité à la mémoire. Je pense sincèrement qu'il existe un vrai déni sociologique. (...) On peut dire qu'il y a moins de curiosité car il y a plus de plaisir."

Patrick Cardon, directeur van éditions GKC, die zijn activiteiten in Lille stopzet, geïnterviewd door Yohan Hervein (in: Baby Boy, (2006) 24, p.45)

"Na een maand in de Willem II-kazerne werd Hofman [in 1945] naar het doorgangskamp Top Hat in Antwerpen gestuurd. Het kamp was neergezet voor de Amerikaanse soldaten die op transport naar de VS wachtten. (...) 'In Antwerpen ontdekte ik een uitgelezen gezelschap homo's. Ze legden het aan met Amerikanen, het was de beste tijd van hun leven. Men profiteerde van de Duitse krijgsgevangenen, die het vuile werk moesten doen: deze knapen lieten zich voor een sigarettenpeukje nemen. Wie geen homo was werd toen wel homo.' 'Wat wil je ook met zoveel overseks snoepgoed om je heen?'"

Uit: SCHUYF Judith, Levenslang. Tiemon Hofman, vervolgd homoseksueel en avonturier, Amsterdam, Schorer Boeken, 2003, p.69.

3
4
5
10
11
16
18
22
24
29
30

editoriaal
het fonds in 2006
marie laga
gezocht: foto's
michel vincineau
de jongen is mooi
elvire/willy de bruyn
homoseksualiteit in het leger
conundrum
aanwinsten & verwerking
naar af

Birds and bees? Heck, no...
I told him about condoms and dental dams.

Strip Aids USA. A collection of cartoon art to benefit people with aids.
(San Francisco, Last Gasp, 1988)

english digest

Denise De Weerdts did some further research on the Belgian transsexual cyclist Elvire/Willy De Bruyn (born 1914) on which we reported in a previous issue. She wonders, among other things, how come she/he was so well read in the contemporary sexological literature that was not easily available at the time.

Following the lead of Germaine Greer's *The Boy*, Omar Van Hoeylandt wrote a piece on the daring theme of the beauty of male adolescent boys in Western art.

In preparation for the exhibition "1981-2006: 25 years of struggle against AIDS" planned by the Suzan Daniel Fund to take place at the end of this year, Bart Hellinck interviewed many key figures. The first interview presented here was conducted with Marie Laga, head of the HIV/STD Research and Intervention Unit of the Institute for Tropical Medicine in Antwerp. Thanks to Belgium's former colonial links with Africa and the Congo, researchers like Peter Piot refused to be drawn into the initial characterization of the virus as a uniquely gay disease.

Michel Vincineau, professor in international law at the Free University of Brussels (ULB) is interviewed as well. Shortly before AIDS struck, Vincineau opened two gay bathhouses in Antwerp and Brussels. The interview shows how his business dealt with AIDS and how his businesses had to deal with the continual harassment by the Belgian authorities. Vincineau was also co-founder, and during many years president, of Appel Homo Sida.

Next to religious life, military life was another relatively safe haven for gay men in the past. Pieter Maly wrote his master's dissertation in history focusing on some of the judicial files of the Antwerp military court in the 19th century and studied the homosexual cases that he found there. The extensive Jennart case shows that military gay life went well beyond the barrack walls.

Seen from an evolutionary angle, homosexuality shouldn't exist since it has no genetic or reproductive value. Trying to reconcile both evolutionary biology and the homosexual phenomenon is the topic of several recent books. Hans Soetaert looks at one of the latest to appear: *Conundrum* by L.J. Peters.

FONDS

suzan daniel

homo/lesbisch archief en documentatiecentrum
archive et centre de documentation homo/lesbien

we verzamelen alles ... bel, schrijf of mail ons
nous rassemblons tout ... n'hésitez pas à nous contacter

postbus/boîte postale 569 B-9000 Gent 1 / Gand 1
suzan.daniel@skynet.be / www.fondssuzandaniel.be
09-223.63.74 (Anne) 09-223.58.79 (Bart)
rek. nr./n° de compte 068-2150156-81